

UNIVERZITA KARLOVA
KATOLÍCKA TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra systematickej teológie a filozofie

Mgr. Marek Tresa

**Rituálny rozmer
činnosti pôrodných babíc**

**Normy na udeľovanie krstu deťom
v nebezpečenstve smrti pri pôrode**

Rigorózna práca

Vedúci práce: ThLic. Mgr. Benedikt T. Mohelník OP, Th.D.

Praha 2022

Prehlásenie

1. Prehlasujem, že som predkladanú prácu spracoval samostatne a použil som len uvedené pramene a literatúru.
2. Prehlasujem, že práca nebola využitá k získaniu iného titulu.
3. Súhlasím s tým, aby práca bola sprístupnená pre študijné a výskumné účely.

V Prahe dňa 18. mája 2022

Mgr. Marek Tresa

Bibliografická citácia

Rituálny rozmer činnosti pôrodných babíc [rukopis] : Normy na udeľovanie krstu deťom v nebezpečnosti smrti pri pôrode : Rigorózna práca / Mgr. Marek Tresa; vedúci práce: ThLic. Mgr. Benedikt T. Mohelník OP, Th.D. -- Praha, 2022 – 64 s.

Anotácia

Práca Rituálny rozmer činnosti pôrodných babíc spracúva úlohy a funkcie tejto profesie v dejinách jej existencie. Zvláštnu pozornosť však venuje duchovnému, náboženskému a rituálnemu rozmeru tejto činnosti. Skúma nakoľko bol tento rozmer v priebehu dejín s touto činnosťou automaticky spojený a nakoľko bol vyžadovaný spoločnosťou. Civilná i cirkevná vrchnosť predovšetkým od Tridentského koncilu vydávala rôzne inštrukcie, v ktorých ponúka spôsob ako platne udeľovať krst deťom v mimoriadnych okolnostiach, keď hrozí smrť dieťaťa. Práca teda skúma historický význam a funkciu pôrodných babíc, ako aj mieru starostlivosti Cirkvi o formáciu pôrodných asistentiek prostredníctvom skúmania jednotlivých inštrukcií.

Kľúčové slová

krst v nebezpečnosti smrti dieťaťa, história povolania pôrodnej asistentky, pokyny pre činnosť pôrodných asistentiek, liturgické a právne pokyny pre krst v nebezpečnosti smrti

Abstract

The thesis *The Ritual Dimension of Midwives' Work* elaborates the roles and functions of this profession in the history of its existence. However, it pays special attention to the spiritual, religious and ritual dimension of this activity. It examines the extent to which this dimension has been automatically associated with this activity throughout history and the extent to which it has been required by society. In the same way, the Church has fulfilled its mission in this area to baptize and to care for the eternal salvation of human souls, since baptism is the foundation of the whole Christian life. The civil and ecclesiastical hierarchy, especially since the Council of Trent, has issued various instructions in which it offers a way to validly administer baptism to children in extraordinary circumstances where the death of a child is imminent. The thesis thus examines the historical significance and function of midwives, as well as the extent of the Church's concern for the formation of midwives, through an exploration of the various instructions.

Keywords

baptism in danger of infant death, history of the midwifery profession, guidelines for midwifery practice, liturgical and legal guidelines for baptism in danger of death

Počet znaku (včetně mezer): 135837

Pod'akovanie

Ďakujem svätému biskupovi Norbertovi za orodovanie a reálnu pomoc pri štúdiu, spracúvaní a tvorbe tejto predkladanej práce.

Úprimne ďakujem školiteľovi rigoróznej práce ThLic. Mgr. Benediktovi Tomášovi Mohelníkovi OP, Th.D., ktorý ochotne s veľkou erudíciou a s ľudským i s bratským záujmom trpezlivo a láskavo podporoval a viedol písanie tejto práce. Ďakujem za odvahu vysloviť kritiku, vďaka ktorej usmerňoval formálny i obsahový rozvoj práce.

Obsah

Úvod.....	7
1. Úloha a postavenie pôrodných babíc v spoločnosti	9
1.1. Vovedenie do problematiky.....	9
1.2. Najstaršie písomné zmienky.....	10
1.2.1. Egypt.....	10
1.2.2. Izrael.....	12
1.2.3. Grécko.....	13
1.2.4. Rím.....	16
1.3. Situácia v stredoveku a na začiatku novoveku.....	18
1.3.1. Situácia v Európe.....	18
1.3.2. Situácia na území súčasného Slovenska, Čiech a Moravy.....	19
1.4. Prínos osvietenstva.....	21
1.5. Kráľovský mandát Generale normativum in re sanitatis	26
1.6. Ďalší rozvoj v 19. storočí.....	29
1.7. Sociálne role pôrodných asistentiek v 18. - 19. storočí.....	30
1.8. Zmeny po Druhej svetovej vojne.....	33
1.9. Zhrnutie	34
2. Oficiálne cirkevné usmernenia.....	37
2.1. Vovedenie do problematiky.....	37
2.2. Rímsky katechizmus.....	38
2.3. Rímsky rituál.....	40
2.4. Kódex kanonického práva z roku 1917.....	43
2.5. Príhovor pápeža Pia XII. k pôrodným asistentkám.....	48
2.5.1. Všeobecná charakteristika činnosti pôrodných asistentiek.....	49
2.5.2. Úlohy apoštolátu pôrodných asistentiek.....	50
2.5.3. Ochrana života a rodiny.....	50
2.5.4. Udeľovanie krstu v nebezpečenstve smrti.....	51
2.5.5. Zhrnutie listu.....	52
Záver.....	54
Tézy k ďalšej práci.....	55
Zoznam použitých skratiek.....	60
Zoznam literatúry.....	61

Úvod

Podľa učenia Katolíckej Cirkvi je krst základom celého kresťanského života. Jeho dôležitosť vyplýva aj zo slov samého Krista: „Kto uverí a dá sa pokrstiť, bude spasený; ale kto neuverí, bude odsúdený“ (Mk 16,16). Preto on sám poveril svojich učeníkov, aby ohlasovali evanjelium a krstili všetky národy.

Rovnako Katechizmus Katolíckej Cirkvi uvádza: "Cirkev nepozná nijaký iný prostriedok na zaistenie vstupu do večnej blaženosti, iba krst. Preto sa chráni, aby nezanedbala poslanie, ktoré dostala od Pána, čiže postarať sa, aby boli znovuzrodení z vody a z Ducha Svätého všetci, ktorí môžu byť pokrstení" (KKC 1257).

Cirkev toto svoje poslanie verne plní dodnes v klasických prípadoch, keď udeľuje túto sviatosť riadnym spôsobom. Ľudská skúsenosť však ukazuje, že nastávajú však situácie, keď je pôrod komplikovaný a keď kvôli novej mutácii génov vznikajú rôzne telesné anomálie a malformácie novorodencov, pri ktorých vyvstáva otázka ako krstiť. Aj takéto situácie riešila Cirkev v priebehu dejín v snahe čo najviac aj v takýchto prípadoch zaistiť novorodenému dieťaťu nielen život večný (prostredníctvom milosti svatosti krstu), ale život pozemský, zvyšujúci kvalitu babickej zdravotníckej a ľudskej starostlivosti.

V práci sa chceme bližšie pozrieť na tieto cirkevné i civilné normy a preskúmať ich obsah ako aj príčiny ich vzniku. K hlbšiemu vhl'adu a k lepšiemu pochopeniu celej tejto problematiky si najprv zhodnotíme historický vývoj profesie pôrodnej babice.

Následne sa zameriame na dokumenty vydávané Katolíckou Cirkvou západného rítu a preskúmame, ako riešila danú problematiku z hľadiska dogmatického, právneho, liturgického a pastoračného a aký vzájomný vplyv na seba mali civilné a cirkevné ustanovenia v tejto oblasti.

Práca predstavuje príspevok k skúmaniu inštrukcií pre pôrodné babice v minulosti a chce prispieť k zhodnoteniu ich dobovej hodnoty a potreby ako aj k uvažovaniu nad možnosťou ich súčasnej aplikácie v potrebách gynekológie a neonatológie 21. storočia.

1. Úloha a postavenie pôrodných babíc v spoločnosti

1.1. Vovedenie do problematiky

Úlohy a postavenie pôrodných babíc v ľudskej spoločnosti sa v jednotlivých obdobiach dejín postupne vyvíjali, menili a nadobúdali rôznu podobu. Profesorka Milena Lenderová status pôrodných babíc opisuje takto: „Pôrodná babica bola súčasťou miestnej kolektívnej pamäte – spoluobčania ju vnímali ako súčasť obce, podobne (hoci s podstatne menším rešpektom) ako farára, učiteľa, starostu; babicu potreboval každý. Bola figúrou zrodzenia ako biologického (vymanila dieťa z lona matky), tak sociálneho (držala ho pri krste, niekedy bola aj kmotrou). Podieľala sa aj na ďalších technikách spojených s telom: asistovala lekárovi pri operáciách, občas upravovala nebožtíka do rakvy. Zohrávala dôležitú úlohu pri prechodových rituáloch: zrodzenia, krstu, úvodu¹, niekedy aj smrti²“.

Takýto status a dôležité postavenie si v priebehu stáročí získala úloha pôrodnej babice, no v posledných troch desaťročiach minulého storočia v tejto profesii nastali veľmi veľké zmeny, ktoré viedli k zániku jej tradičnej úlohy v spoločenskom živote. Rovnako sa vyvíjal aj záujem štátu, Cirkvi ako aj profesionálnych (vyštudovaných) medicínikov o osoby vykonávajúce babickú činnosť a o ich praktiky. Aby sme však lepšie porozumeli úlohe pôrodnej babice ako aj pastoračnej starostlivosti, ktorú Cirkev venovala tejto skupine spoločnosti, musíme sa najprv pozrieť na historické fakty a dejinné udalosti, ktoré sprevádzali vývoj tejto profesie.

V stručnom historickom priereze vývoja a úloh, ktoré s ňou boli spojené, budeme svoju pozornosť zvlášť zameriavať na tieto dôležité rozmery týkajúce sa činnosti pôrodných babíc:

1. spoločenská a medicínska situácia, v ktorých sa vyvíjala ich služba;
2. postavenie babíc v spoločnosti;
3. prístup, akým spoločnosť a predstavitelia štátnej moci reagovali na rozmach tejto činnosti (civilné normy a požiadavky voči babickej činnosti);
4. duchovný, náboženský a rituálny aspekt tejto služby.

¹ Vádzka, vývodky – cirkevný obrad vovedenia mladej nevesty do manželského stavu alebo rodičky do chrámu po šestinedelí; zrušený Druhým vatikánskym koncilom.

² LENDEROVÁ, Milena. *Na stopě neznámé: Rosalie Řenčová, rozená Hallerová, ovdovělá Skalická, porodní bába z Kožlan (1852-1904)*. In LENDEROVÁ, Milena a kolektiv. *Ženy s kufříkem a nadějí. Porodní báby a asistentky v českých zemích od poloviny 19. do poloviny 20. století*. Praha: Karolinum, 2020, s. 23.

Na vznik inštrukcií a usmernení, ktoré neskôr vydávala štátna i cirkevná vrchnosť pre platné udeľovanie krstu deťom v nebezpečenstve smrti, majú uvedené informácie značný vplyv. Bez poznania historického pozadia a dejinných súvislostí by nám mohli uniknúť dôležité podnety, ktoré pomáhajú správne zhodnotiť význam a dôležitosť tejto činnosti ako aj samotných inštrukcií a ich obsahu. Len v kontexte dobovej opodstatnenosti môžeme hľadať objektívne dôvody na zhodnotenie možnosti využívania týchto historických smerníc pre pôrodné babice v podmienkach súčasnej pastoračnej praxe.

1.2. Najstaršie písomné zmienky

Zmienky týkajúce sa pôrodu nachádzame už v starovekých civilizáciách Asýrska, Babylonu a Indie. Medicína a pôrodníctvo boli ešte kombináciou mágie, kúziel a náboženstva³. Pri skúmaní najstarších prameňov, ktoré konkrétne zmieňujú činnosť pôrodných babíc, preskúmame najprv prostredie a pamiatky veľkých kultúr antického sveta: Egypta, Grécka a Ríma. Tieto civilizácie sa navzájom ovplyvňovali a z nich ako z hlavných koreňov vyrastá aj európska kultúra a vzdelanosť. Svoju pozornosť budeme venovať aj tradícii starovekého Izraela a jeho náboženským textom, hlavne tým, ktoré tvoria kánon kníh Svätého písma.

1.2.1. Egypt

Pôrodná asistancia patrí medzi najstaršie a najrozšírenejšie špecializované funkcie v ľudskej spoločnosti a prakticky to vždy bola ženská funkcia. Formovanie pôrodnej babice a pôrodníckej starostlivosti začína práve v Egypte, kde nachádzame pravdepodobne najstaršie zmienky o pôrodných babiciach a konkrétne usmernenia ako aj popis ich činnosti. Egypťania sa viac než iné národy zaoberali posmrtnými osudmi človeka, ale svoje prvenstvo si zachovávajú aj vo veľmi intenzívnom prepojení obradovosti a bežného života. Verilo sa totiž, že egyptskí bohovia zaručujú blažený život nielen po smrti, ale už tu na zemi. Okrem zabezpečovania hmotných potrieb bola božstvám pripisovaná aj moc liečiť⁴. Preto aj samotný pôrod starovekí Egypťania sprevádzali rituálom.

---

³ PISTULKOVÁ, Michala. *Porody v průběhu staletí* [online]. Brno, 2012 [cit. 2022-04-07]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/lcjzpl/>. Bakalárska práca. Masarykova univerzita, Lékařská fakulta. Vedoucí práce Mgr. Blanka Trojanová, Ph.D., s. 10-11.

⁴ DOSTÁLOVÁ, Růžena, - HOŠEK, Radislav. *Antická mystéria*. Praha, Vyšehrad, 1997, s. 162.

Archeológom sa podarilo objaviť na mnohých miestach v Egypte (v ruinách chrámov, obytných domov i v hrobkách) množstvo rôznych amuletov a postelných figuriek, ktoré znázorňujú nahú ženu na posteli, niekedy ide len o samostatné postele bez znázornenia ľudskej postavy a na iných sú znázornení aj chrániaci duchovia a pôrodné babice. Výskumom sa zistilo, že Egyptania prostredníctvom magicko-medicínskych praktík a používaním predmetov s pôrodnickou tematikou, privolávali požehnanie bohov na záchranu života matky i dieťaťa a na odplašenie zlých duchov, ktorí by mohli v tejto činnosti škodiť. Mnohé z nich sa mohli využívať aj ako obetné dary v chrámoch na vyprosenie si plodnosti a potomstva⁵.

Okrem týchto archeologických nálezov nachádzame v starovekom Egypte aj písomné pamiatky, svedčiace o pôsobení pôrodných babíc. Pôrody sa v Egypte pôvodne vykonávali v chrámoch v akýchsi pôrodných sálach, neskôr sa tieto priestory od chrámov oddelili. Práve v týchto pôrodných sálach v Luxore a v iných chrámoch sa objavujú rôzne reliéfy a texty spojené s pôrodnickou činnosťou, ktoré svedčia o silnej prítomnosti pôrodných asistentiek v živote tejto kultúry a o vysokej dôležitosti ich pôsobenia⁶. *Ebersov papyrus* (1900 – 1550 p.n.l.) uvádza, že pôrodná asistentka bola uznávaným ženským zamestnaním.

Uvedené pamiatky, naznačujúce vykonávanie rituálov spojených s plodnosťou a s pôrodom v Egypte, nám poukazujú na duchovný a náboženský rozmer, ktorého vykonávateľmi a sprostredkovateľmi neboli kňazi, ale práve pôrodné babice vyučené vo svojom remesle. Teda činnosť babíc nebola vnímaná len ako výlučne zdravotnícka činnosť, ale babica mala aj dôležitú rituálnu úlohu, ktorá ovplyvňovala pôrod a budúci osud i život novorodenca. Existencia týchto egyptských textov s pravidlami a postupmi pre pôrodníctvo naznačuje, že poznatky sa zbierali a odovzdávali, či už v písomnej alebo ústnej forme. Kvôli vysokej profesionalite babíc zapisovali sa ich skúsenosti (modlitby, zaklínadlá ako aj praktiky, ktoré vykonávali pri pôrode) aj priamo na miestach výkonu ich služby, aby sa tieto poznatky nestratili, ale boli k dispozícii všetkým nasledujúcim generáciám žien vykonávajúcim toto remeslo pre blaho celého Egypta. Status pôrodnej babice bol teda v egyptskej spoločnosti vysoko cenený.

---

⁵ ROSE, Charlotte. *Childbirth magic. Deciphering Bed Figurines from Ancient Egypt* [2022-4-1] <penn.museum/sites/expedition/childbirth-magic/>.

⁶ TOWLER, Jean - BRAMALL, Joan: *Midwives in History and Society*. Londýn, Croom Helm, 1986, s. 9.

1.2.2. Izrael

V posvätných textoch Izraela nachádzame označenie pôrodnej babice מִלְלֵדָה (meyalledet – tá, ktorá spôsobuje, pomáha narodiť sa), hoci sa s pojmom pôrodná babica v Biblii často nestretáme. Písmo predstavuje biblickú správu o činnosti a pôsobení pôrodných babíc, kde si plnia svoju úlohu nielen poskytovaním fyzickej a medicínskej pomoci, ale aj:

- povzbudzovaním Ráchel pri ťažkom pôrode syna Benjamína, pri ktorom matka zomiera (Gn 35,17);
- pri určovaní a overovaní prvorodeného, keď Tamar rodila dvojčatá, na základe toho sama babica navrhuje mená pre novorodencov, čo bolo úlohou náležiacou rodičom (Gn 38,28);
- svedectvom vernosti a bázňou voči pravému Bohu Izraela (Ex 1,15-21), keď v Egypte faraón nariadil hebrejským babiciam Sefore a Fue, aby zabíjali novorodených hebrejských chlapcov. Babice to odmietli, lebo sa báli Boha, za čo ich Pán odmeňoval: „Boh babiciam preukazoval dobrodenia a ľud vzrastal a silnel. A keďže sa babice báli Boha, on ich obdaril početným potomstvom“ (Ex 1,20-21). Komentáre k tomuto textu podávajú dve možnosti interpretácie slovného spojenia *hebrejské babice* v originále:
  - ako adjektívum *hebrejské* v zmysle, že dané babice pochádzali priamo spomedzi hebrejských žien;
  - ako substantívum, čo by potom vo forme nezhodného prívlastku znelo *babice Hebrejov*, a v takom prípade môže ísť o Egyptanky (zdá sa, že takto daný text používa LXX ako aj Jozef Flávius), čím by sa dosvedčovala vysoká úroveň a praktická zručnosť egyptských pôrodných asistentiek. To potvrdzujú aj rabínske komentáre, ktoré vidia v použití slova *babice* intenzívnejšiu činnosť, akoby nešlo len o zvyčajnú asistenciu pri pôrodoch, ale aj o špeciálnu starostlivosť pri komplikovanejších prípadoch⁷.

Viera, že Boh je Stvoriteľom a pôvodcom všetkého, aj ľudského života a otvára loná žien na prijatie daru nového ľudského života, je tiež základom metafory Boha ako pôrodnej babice, jednej z niekoľkých ženských metafor Boha v Písme. Biblistka Juliana

⁷ TIŇO, Jozef a kolektív. *Exodus*. Trnava, Dobrá kniha, 2013, s. 66-68.

Claassens⁸ prichádza s myšlienkou, že v žalme 22 sa Boh opisuje ako ten, ktorý vykonáva činnosť pôrodnej babice: „Ved’ ty si ma vyviedol⁹ z lona a na prsiach matky si mi dal spočinúť“ (Ž 22,10). Vyviesť z lona, resp. pomôcť vyviesť z lona je predsa úlohou pôrodnej babice. Tieto slová vyslovuje žalmista vo veľkom nebezpečenstve života. Rovnako ich vyslovuje aj Kristus vo vrcholnej chvíli svojho sebaobetovania. Žalmista chce zdôrazniť a pripomenúť Bohu, že tak, ako mu dal život a doprial narodiť sa cez náročnosť a bolesť pôrodu a pôrod prebehol zadarmo, tak nech ho chráni aj v aktuálnych veľkých ťažkostiach života, ktoré prežíva, bezpečne ho cez ne prevedie a nedá mu zahynúť.

Aj v Talmude nachádzame mnoho postrehov o tehotenstve a pôrodných komplikáciách, hygiene počas menštruácie, obdobia gravidity a šestonedelia. Nájde sa v ňom aj vyjadrenie, že život matky má väčšiu hodnotu, než život jej dieťaťa, čo v praxi znamená, že v prípade komplikácií sa dávala prednosť životu matky pred životom jej dieťaťa¹⁰.

1.2.3. Grécko

Oveľa podrobnejšie informácie o činnosti pôrodných babíc máme zo starovekého Grécka. Hoci samotní Gréci prostredníctvom obchodu a iných kontaktov preberali od Egypťanov mnoho kultúrnych a duchovných prvkov, ich vlastná demokracia, filozofia a medicína sa v priebehu stáročí vypracovali na vysokú kultúrnu a odbornú úroveň, z ktorej čerpali inšpiráciu aj Rimania. Tí si práve z Grékov vyberali učiteľov filozofie, rečníctva a iných oblastí a nechali sa ovplyvniť aj ich mytológiou a kultúrou. Rímske ženy si za asistentky pri pôrode veľmi často žiadali mať skúsené a vyškolené grécke babice. Preto sa pozrieme aj do tejto antickej kultúry s cieľom zistiť, ako tu bolo vnímané pôsobenie babíc, ich význam a spoločenský status.

Hippokrates (cca 460 p.n.l. - 370 p.n.l.) ako otec medicíny označuje pôrodné babice pojmom ομφαλοτομή (omfalotom¹¹ - babice prerezávajúce pupočnú šnúru). No stretávame sa aj s označením μαία (maia) alebo ιατρική (iatriká – lekárka)¹².

⁸ CLAASSENS, Juliana. *Rupturing God language: The Metaphor of God as Midwife in Psalm 22*. In DAY, Linda – PRESSLER, Carolyn (ed). *Engaging the Bible in a Gendered World. An Introduction to Feminist Biblical Interpretation in Honor of Katherine Doob Sakenfeld*, Louisville&London: Westminster John Knox Press, 2006, s. 166-175.

⁹ Doslova: vytiahol.

¹⁰ DOLEŽAL, Antonín. *Od babictví k porodnictví*. Praha: Karolinum, 2001, s. 14.

¹¹ Ομφαλος (omphalos) – pupok, τομή (tomé) – rezanie.

¹² DOLEŽAL, Antonín. *Od babictví k porodnictví*. s. 9.

Aristoteles (384 p.n.l. - 322 p.n.l.) tvrdí, že „jedinou povinnosťou pôrodných babíc je prerezávanie pupočnej šnúry“¹³. V týchto vyjadreniach vidieť výlučne medicínsku úlohu babíc. Iné funkcie im títo vzdelaní muži vo svojich prácach neprpisujú, čo možno vyplýva aj z postavenia ženy vo vtedajšej spoločnosti.

Niektoré ženy však mohli postúpiť od povolania pôrodnej babice *μαία* (maia) k povolaniu pôrodníka *ιατρος γυναικειος* (iatros gynaikeios), ktoré už požadovalo odborné vzdelanie. Okrem toho existovali niektoré gynekologické spisy, ktorých autormi boli práve grécke ženy. To dokazuje, že pôrodníctvo v antickom Grécku bolo vážnou profesiou, v ktorej si ženy mohli zarobiť na živobytie a získať dostatok úcty, aby vydávali diela, ktoré čítali a citovali lekári- muži¹⁴.

Vo všeobecnosti sa za prvú pôrodnú asistentku v histórii, ktorá dosiahla oficiálne lekárske vzdelanie (samozrejme podvodom, pretože v čase, keď mohli lekársku činnosť v Grécku vykonávať len muži, ona vyštudovala ukrývajúc svoje pohlavie) považuje Agnodicé z Atén (4. stor. p.n.l.). O historickosti tejto postavy sa veľa diskutuje. Jediné informácie o nej ponúka rímsky spisovateľ, polyhistor a dramatik Gaius Július Hyginus (asi 64 p.n.l. - 17 n.l.), ktorý vo svojom diele *Fabulæ* opisuje jej životný príbeh. Hoci jej existencia je mnohými autormi veľmi spochybňovaná, pre množstvo žien so záujmom o medicínu bola práve ona po stáročia vzorom emancipácie v tejto oblasti.

Ďalšou zaujímavou postavou antickej gréckej medicíny je Herofilos z Chalcedónu (335 p.n.l. - 280 p.n.l.), ktorý patrí medzi otcov anatómie, pretože ako prvý pitval a skúmal mŕtve ľudské telá. Svoje poznatky zhrnul do deviatich kníh, medzi ktorými sa nachádza aj kniha o trvaní a fázach pôrodu, napísaná okolo roku 300 p.n.l. Toto dielo predstavuje jednu z najstarších príručiek pre pôrodné babice¹⁵. Po prvý raz sa teda v Gréckom svete stretávame nielen so zadefinovaním úlohy a činnosti pôrodných babíc, ale aj s praktickým spôsobom ich vzdelávania a skvalitňovania ich činnosti. Herofilos teda dal počiatok odbornému vzdelávaniu babíc a jeho dielo sa stalo inšpiráciou pre podobnú tvorbu aj iných autorov.

---

¹³ Historia animalium lib. 7 kap. 10.

¹⁴ FRENCH, Valerie. *Midwives and Maternity Care in the Roman World*. In VAN TEIJLINGEN, Edwin – LOWIS, George - McCAFFERY, Peter – PORTER, Maureen (ed). *Midwifery and the Medicalization of Childbirth: Comparative Perspectives*. New York: Nova Science Publishers, Inc., 2000, s. 55.

¹⁵ BEŇUŠKOVÁ, Zuzana. Profesia pôrodných báb v kultúrnohistorickom kontexte. *Slovenský národopis* 1990, roč. 38, č. 1-2, s. 206.

Najlepším starovekým dielom o gynekológii a pôrodnictve bola práca Sorana z Efezu (1./2. stor.) *Peri gynaiekon* (O veciach ženských), ktorú napísal pre pôrodné babice. Práve v jeho dobe dosiahlo pôrodnictvo najvyšší stupeň odbornosti. Vysoké požiadavky má aj na samotné babice, keď uvádza, že by mali mať dobrú pamäť, musia byť pracovité a vytrvalé, dbajúce na čistotu mravov, majú mať zdravé zmysly a silnú stavbu tela, majú mať dlhé a jemné prsty a na nich krátke, ostrihané nechty. Majú byť vzdelané a skúsené vo veciach lekárskech. Odporúča, aby mali za sebou pôrody vlastných detí a aby vedeli mlčať, pretože sa pri svojej práci dozvedajú mnoho súkromných tajomstiev rôznych ľudí a rodín, ktoré treba zachovať v patričnej diskretnosti. Babica nesmie byť poverčivá, aby do svojej činnosti nezavádzala mágiu. Týchto požiadaviek nebolo málo a odovzdávali sa ako vzor poctivej pôrodnej babice až do 19. storočia¹⁶.

Je zaujímavé, že pri činnosti pôrodných babíc sa v tomto diele zdôrazňuje nielen dôležitosť odbornej kvalifikácie babice a jej starostlivosť o jej zovňajšok zvýraznením potreby osobnej hygieny, ale vidíme tu aj silný dôraz na morálnu úroveň babíc, ktoré už nie sú iba vykonávatelkami činnosti spojenej s prerezávaním pupočnej šnúry, ale realizujú činnosť vysokej dôležitosti a vážnosti, ku ktorej sa vyžaduje patričná kvalita mravov a charakteru. Zároveň tu však nevidíme žiadne prepojenie na náboženstvo alebo na duchovno a to ani v Soranovom diele a ani v dielach iných medikov antického Grécka. Autori dbali výlučne o odbornú a medicínsku kvalitu činnosti pôrodných babíc. Jasne to práve Soranus zdôraznil oddelením vedy a mágie, sveta racionálneho a empirického od sveta duchovného.

Okrem medicínskeho pohľadu gréckej spoločnosti na pôrodné babice nachádzame iný aspekt vnímania a využitia tejto babickej činnosti v dielach gréckych filozofov. Duchovnú interpretáciu činnosti pôrodnej babice a jej využitie vo filozofii alebo v pedagogike ponúka filozof Platón (428 p.n.l. - 347 p.n.l.) vo svojom diele *Theaitétos*, kde sa sám Sokrates (469 p.n.l. - 399 p.n.l.) priznáva k tomu, že bol synom „veľmi vynikajúcej a váženej“ (doslova *μαιας μαλα γενηαιας* - *maias mala gennaias* = matička horlivá veľkodušná)¹⁷ pôrodnej babice Fainarety a vo svojom dialógu s mladíkom Theaitétom mu postupne ozrejmuje činnosť pôrodných babíc v gréckom svete. V texte nájdeme dobové svedectvá o potrebných vlastnostiach dobrej a poctivej babice. Uvádza, že túto úlohu mohla plniť len žena, ktorá už nie je schopná rodiť

¹⁶ DOLEŽAL, Antonín. *Od babictví k porodnictví*, s. 20-21.

¹⁷ PLATÓN. *Theaitétos*. Praha: OIKOYMENH, 1995, s. 20.

a odôvodňuje to tým, že bohyňa Artemis, ktorá je ochrankyňou rodičiek a predsa sama nikdy nerodí, zverila toto umenie nie úplne neplodným ženám, pretože „ľudská prirodzenosť je príliš slabá, aby získala zručnosť vo veciach, s ktorými nemá skúsenosti“¹⁸. Dodáva, že tieto pôrodné pomocnice dokážu lepšie než ktokoľvek iný rozpoznať, či je žena tehotná alebo nie, dokážu podávaním liekov a zariekavaním vyvolať pôrodné bolesti, pomáhať k pôrodu a vyvolať tiež potrat.

Na základe týchto úloh, ktoré pôrodné babice vykonávali a ktorých bol samotný Sokrates aj svedkom, dochádza v dialógu k vyjadreniu, že on vykonáva tú istú zručnosť: „Moje babické umenie má všetky ostatné znaky ako ich umenie, líši sa však od nich tým, že pomáha k pôrodu mužom a nie ženám a že ošetrujem ich rodiace sa duše a nie telá. Ale najdôležitejšia vec v mojom umení je schopnosť všetkými spôsobmi skúšať, či myseľ mladého človeka rodí iba prelud a nepravdu, či plod zdarný a pravý. Boh ma núti pomáhať k pôrodu, ale rodiť mi zabránil“¹⁹. Svoju vlastnú metódu správneho vedenia dialógu nazval *maieutika* (doslova pôrodné umenie, gr. μαία = pôrodná babica z toho μαιευσθαι = robiť ako pôrodná babica). Spočíva teda v presvedčení, že pravda je prítomná v rozume človeka už od narodenia, len jej treba pomôcť „narodiť sa“ cez správne kladené otázky učiteľa. Cieľom maieutiky je εὖ ζῆν (dobrý, spravodlivý život).

1.2.4. Rím

Oproti Grécku bola situácia v Ríme trochu iná. Napriek nedostatku dôkazov o vzdelaní pôrodných asistentiek sa zdá byť opodstatnenou hypotéza, že solídne vzdelané pôrodné babice pôsobiace v Ríme, pochádzali skôr z gréckeho prostredia a že pôrodníctvo a pôrodná asistancia boli na Východe vážnejším povoláním, ktoré udeľovalo väčšiu prestíž, než na Západe. Zdá sa tiež pravdepodobné, že bohatí Rimania si zabezpečili lekársku odbornosť pôrodných asistentiek (podobne ako lekárov) kupovaním vysoko vzdelaných a vyškolených otrokov z Východu. Z toho teda vyplýva, že bohaté patricijské rodiny mohli mať svoje vlastné pôrodné babice²⁰.

Latinčina označuje tieto ženy pojmom *obstetrix* (z lat. *obstare* = stáť v ceste, zabrániť ťažkostiam)²¹. V antickej rímskej literatúre sa objavujú zmienky o ich činnosti u rímskych učencov. Žiadne texty starovekého Ríma však nepopisujú pôrodné babice a ich prax v prvej osobe. Všetky texty sú iba sprostredkované mužskými autormi.

¹⁸ PLATÓN. *Theaitétos*, s. 21.

¹⁹ PLATÓN. *Theaitétos*, s. 22-24.

²⁰ FRENCH, Valerie. *Midwives and Maternity Care in the Roman World*, s. 55-56.

²¹ DOLEŽAL, Antonín. *Od babictví k porodnictví*, s. 9.

Dozvedáme sa, že babice v Ríme okrem činností, spojených s pôrodom, vykonávali tiež liečbu ženských a detských chorôb, predpisovali lieky, pracovali a pri súdoch a používali aj vlastné emblény²², dokonca v niektorých rodinách naďalej pôsobili aj po pôrode v pozícii vychovávateľky, čím sa stali súčasťou rímskej rodiny. Pre rímske ženy bola profesia pôrodnej babice teda príležitosťou získať uznanie v rímskom svete, ktorý sa sústreďoval okolo mužských poznatkov, schopností a moci. Hoci sa niektoré slobodné ženy venovali pôrodnictvu ako povolaniu, väčšina z nich boli pravdepodobne otrokyne alebo dcéry žien z nižších vrstiev, členovia patricijskej spoločnosti sa tomuto povolaniu nevenovali. Veľmi málo žien sa v Ríme stalo významnými pôrodníkmi²³.

Niekoľko rímskych právnych ustanovení naznačuje, že tieto pôrodné asistentky mali postavenie a odmenu na úrovni lekárov, vďaka čomu si otrokyne mohli získať slobodu, pretože táto činnosť bola veľmi dobre platená²⁴. To potvrdzujú aj archeologické nálezy šestnástich rôznych náhrobkov rímskych pôrodných babíc, z ktorých len jeden patrila babici, ktorá zomrela ako otrokyňa. Veľká časť náhrobných nápisov pochádza z patricijských rodín a mená pochovaných babíc vo väčšine prípadov vykazujú grécky pôvod. Nízky počet hrobov pôrodných babíc potvrdzuje fakt, že v Ríme toto povolanie nebolo veľmi rozšírené a dovoliť si ho mohli len zámožné rodiny.

Hoci verejný život starovekého Ríma bol zároveň náboženským úkonom (prísaha vojakov, štátnych úradníkov, súdny proces, v ktorom sa stačilo odvolať na autoritu božstva na potvrdenie pravdivosti výpovede, ...), predsa sa nestretávame v dielach rímskych lekárov s duchovným alebo náboženským rozmerom činnosti pôrodnej babice.

V encyklopedickom diele prírodných vied *Naturalis historia* Plínia Staršieho²⁵ (23 - 79) sa autor o pôrodných babiciach výslovne nezmiňuje, no v pohľade na tehotenstvo a pôrod čerpá z praktík ľudového liečiteľstva a poverčivosti s odkazmi na mágiu a rôzne kúzla. Úplným opakom je dielo Sorana z Efezu, ktorý začiatkom 2. storočia pôsobil už v Ríme a vo svojom gynekologickom diele rázne odmietol mágiu v medicíne a v babickom remesle. Rozdiel medzi jedným a druhým autorom je veľmi veľký. Avšak obe diela spoločne pokrývajú celú škálu rôznych druhov pôrodnickej starostlivosti, ktoré sa vyskytujú v antickom grécko-rímskom svete²⁶.

²² BEŇUŠKOVÁ, Zuzana. *Profesia pôrodných báb v kultúrnohistorickom kontexte*, s. 205-206.

²³ FRENCH, Valerie. *Midwives and Maternity Care in the Roman World*, s. 59.

²⁴ FRENCH, Valerie. *Midwives and Maternity Care in the Roman World*. *Helios* 1986, roč. 12, č. 2, s. 69-84.

²⁵ V literatúre sa stretne aj s pomenovaním Gaius Plinius Secundus.

²⁶ HOLTZ-CARRIERE, Minnow. *Midwives* (3.4.2017) [2022-4-4].
< <https://womenin antiquity.wordpress.com/2017/04/03/midwives/>>.

1.3. Situácia v stredoveku a na začiatku novoveku

1.3.1. Situácia v Európe

Stredoveká Európa často zakúšala vojenské konflikty, epidémie a obdobia hladu. Zároveň je to obdobie rapídneho šírenia kresťanstva. A práve kresťanstvu vďaka za uchovanie a rozvoj antickej vzdelanosti vďaka zakladaniu kláštorov, v ktorých sa pestovala veda a rozvíjala sa aj medicína. Kláštory mali infirmérie alebo spravovali xenodochiá, kde sa venovali slabým a chorým. V kláštorných záhradách sa pestovali liečivé byliny, využívané v procese liečenia²⁷. Stredovek však dlhú dobu ničím neprispel k výdobytkom antických civilizácií v oblasti gynekologickej starostlivosti a činnosti pôrodných babíc. Mnoho odborných spisov antických medikov dokonca upadlo do zabudnutia, stratili sa alebo boli zničené. Tie, ktoré sa zachovali, boli dlhodobo jediným zdrojom informácií v tejto oblasti.

Až do neskorého stredoveku bol pôrod viac-menej výlučnou záležitosťou žien. Táto profesia sa dlho reprodukovala priamo v ľudovom prostredí a rodičky boli odkázané iba na laickú pomoc skúsených, ale nevzdelaných žien²⁸. Na pomoc si rodičky volali svoje príbuzné a susedky, medzi ktorými vynikli tie najšikovnejšie, ktoré boli potom volané na pomoc k stále väčšiemu počtu rodičiek a to aj bez ohľadu na príbuzenské vzťahy. Táto činnosť postupne nadobudla taký ohlas, že v polovici 15. storočia už niektoré mestá začali túto činnosť regulovať²⁹.

Prvé štatúty (v nemeckých oblastiach tzv. Hebammenordnungen), ktoré vymedzovali práva a povinnosti pôrodných babíc a reglementovali morálny a náboženský aspekt ich praxe, boli vydané v roku 1453 v Regensburgu a zriaďoval sa nimi dozor nad babicami v meste, pričom zakazoval magické praktiky a zásahy do iných oblastí medicíny. V 15. storočí sa začali vydávať učebnice na vzdelanie pôrodných babíc. Texty týchto spisov vychádzali predovšetkým z diel antických autorov, ktorí sa venovali tejto problematike³⁰. Tvorili sa tak, aby boli prístupné nielen úzkemu okruhu vzdelancov, ale aby k nim mali prístup aj pôrodné babice a aby z nich mali konkrétny osoh. Od polovice 16. storočia štatúty predpisovali budúcim pôrodným asistentkám aj skúšku a v tomto

²⁷ HOLINKOVÁ, Anna. *Historie vzdělávání porodních asistentek* [online]. Olomouc, 2017 [cit. 2022-04-07]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/ahelj2/>. Diplomová práca. Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce doc. PaedDr. Marcela Musilová, Ph.D., s. 17.

²⁸ BEŇUŠKOVÁ, Zuzana. *Profesia pôrodných báb v kultúrnohistorickom kontexte*, s. 205 - 206.

²⁹ LENDEROVÁ, Milena - HALÍŘOVÁ, Martina. *Jak se stát porodní bábou*. In LENDEROVÁ, Milena a kolektiv. *Ženy s kufříkem a nadějí. Porodní báby a asistentky v českých zemích od poloviny 19. do poloviny 20. století*. Praha: Karolinum, 2020, s. 25.

³⁰ BEŇUŠKOVÁ, Zuzana. *Profesia pôrodných báb v kultúrnohistorickom kontexte*, s. 206.

storočí bola profesia babíc pripojená k cechu chirurgov³¹. Do toho začala postupne vstupovať aj Cirkev, ktorá babiciam kládla na srdce, aby v prípade nebezpečenstva smrti udeľovali novorodeniatkam krst.

Práve pôrodná babica, zvlášť na dedinách, často sprevádzala nielen deti ku krstu, ale aj umierajúcich na ich poslednej ceste, umývala telá zosnulých a pripravovala ich na uložení do rakvy. Ak matka, jej dieťa alebo obaja pri pôrode zomreli, babica bola ohrozená možnosťou obvinenia z čarodejníctva. Babiciam chýbalo vzdelanie, svoje poznatky si odovzdávali z generácie na generáciu. Často to boli veci poverčivé, využívali rôzne byliny, čary a zaklínadlá. Preto táto činnosť babici vyslúžila aj privilegované postavenie v diele *Kladivo na čarodejnice* z roku 1487, kde nachádzame akúsi lineárnu väzbu medzi pôrodnou babicom, čarodejnicou a ženou, ktorá vykonáva potraty a vyvražďovanie detí (infanticídu). Verilo sa tiež, že nepokrstené novorodeniatka dáva Satanovi³², hoci procesy s čarodejnicami spomínajú pôrodné babice len zriedkavo³³.

1.3.2. Situácia na území súčasného Slovenska, Čiech a Moravy

Na tomto území sa pôsobenie babíc vyvíjalo špecificky. Podmienky vývoja starostlivosti o tehotné a rodiace ženy boli na území Slovenska oveľa horšie než v Čechách. Ťažká sociálna situácia, negramotnosť, národnostný útlak poznamenali život obyvateľov vo všetkých oblastiach ich života.

Na území Čiech sa prvá písomná zmienka o pôrodnej babici nachádza v diele *Vita fratris Hroznatae*³⁴, ktorý je životopisom zakladateľa tepelského premonštrátskeho kláštora blahoslaveného Hroznatu (1160/1170 - 1215). Dokument pochádza z polovice 13. storočia z pera neznámeho tepelského premonštrátskeho kanonika. Spis popisujúci narodenie blahoslaveného Hroznatu uvádza, že okrem medicínskej a pôrodnickej pomoci, babica ponúka rodičke aj pomoc duchovnú. Keď totiž vidí mŕtvo narodeného Hroznatu, matkin nárek a jej zúfalstvo, pohotovo ju povzbudzuje, aby dieťa s dôverou zverila Božej Matke a požiadala ju o pomoc. Rodička túto radu poslúchla a dieťa začalo dýchať.

³¹ BEŇUŠKOVÁ, Zuzana. *Profesia pôrodných báb v kultúrnohistorickom kontexte*, s. 206.

TINKOVÁ, Daniela. *Tělo, věda, stát. Zrození porodnice v osvícenské Evropě*. Praha: Argo, 2010, s. 106.

³² TINKOVÁ, Daniela. *Tělo, věda, stát. Zrození porodnice v osvícenské Evropě*, s. 103-105.

³³ DOLEŽAL, Antonín. *Od babictví k porodnictví*, s. 33.

³⁴ KUBÍN, Petr, ed. *Legenda o bratru Hroznatovi = Vita fratris Hroznatae*. Překlad Petr Kubín a Václav Bok. Praha: Togga, 2017.

Po založení Pražskej univerzity Karolom IV. si lekárska fakulta tejto univerzity nárokovala získať súdnu právomoc nad lekármi a pôrodnými babicami. Táto právomoc bola zverená rektorovi univerzity. Vzdelávanie babíc, ktoré univerzita zabezpečovala bolo výlučne teoretickým oboznámením o pôrode, no praktické cvičenia babice nedostávali. Spôsob ich vzdelávania bol veľmi náročný. Babice totiž boli poväčšine jednoduché ženy, ktoré nevedeli ani písať ani čítať. Ich vzdelávanie tak vo väčšine prípadov nebolo možné, čo životné a pracovné podmienku babíc výrazne komplikovalo³⁵.

Z obdobia 11. - 14. storočia nachádzame na území Slovenska nemocnice v Košiciach, Banskej Bystrici, Banskej Štiavnici a v Bratislave³⁶. Úroveň pôrodníckej starostlivosti však bola veľmi nízka. Založenie Academie Istropolitany v Bratislave roku 1467, na ktorej sa vyučovala aj medicína, však nestihlo ovplyvniť rozvoj lekárstva, pretože univerzita veľmi skoro zanikla po smrti svojho zakladateľa Mateja Korvína (1443 – 1490).

Prvá písomná zmienka o regulárnej činnosti mestskej babice z územia Slovenska pochádza z Košíc, kde pôsobila baba Marína. Roku 1581 mestská rada v Košiciach nariadila, aby chudobné rodičky ošetrovali rozumné, prísahou viazané ženy. Túto prísahu skladali od roku 1598, boli platené mestom a mali povinnosť tak sa starať o ženu a dieťa, aby nezomreli. Ďalšie babice sa spomínajú v archívoch miest Kremnica a Banská Bystrica. V Bratislave nachádzame zmienku o babici z roku 1596, ktorá dostala na radnici osobitnú miestnosť na vykonávanie svojej činnosti a na bývanie.

Košická univerzita založená roku 1657 jágerským biskupom Benediktom Kišdym (1598 - 1660) nemala lekársku fakultu. Medici z územia Slovenska teda študovali v Prahe, vo Viedni, v Krakove alebo v Pešti.

---

³⁵ MEINDLSCHMIDOVÁ, Jitka. *Historie babictví, vzdělávání porodních asistentek*. [online]. Praha, 2007 [cit. 2022-4-5]. Dostupné z: https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/11281/DPTX_2006_2_11110_0_100817_0_23122.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Diplomová práce. Univerzita Karlova, 1. lekárska fakulta, Ústav teorie a praxe ošetrovatelství. Vedoucí práce Mgr. Lenka Nováková, s. 13.

³⁶ ČUNDERLÍKOVÁ, Gizela. *História babictva na Slovensku*. In GREGUŠOVÁ, Emília a kolektív (ed.). *Vybrané kapitoly zo starostlivosti o ženu*. Martin: Osveta, 1978, s. 22.

1.4. Prínos osvietenstva

Rýchle sa rozvíjajúca medicína a rastúci záujem po znalostiach anatómie ľudského tela (vrátane ženského tela počas gravidity a pôrodu) postavila pôrodné babice do oblasti záujmu lekárov. Postupným rozširovaním lekárskeho poznatkov (vďaka vykonaným pitvám) začali vedomosti lekárov prevažovať znalosti pôrodných babíc a v 17. storočí si lekári vyžadovali právo kontrolovať babickú činnosť. Na území súčasných Čiech, Moravy a Slovenska podobná situácia v 17. storočí ešte nenastala, stále si totiž pôrod udržoval charakter výlučne „ženských záležitostí“. „Pôrodné babice sa tešili vysokému spoločenskému statusu a predstavovali autoritu, nárokovú právo hovoriť o ženskom tele a zaobchádzať s ním“³⁷.

Odborné medicínske poznatky však v tejto ich činnosti neboli jedinými vedomosťami, ktoré babice pri svojej činnosti využívali. Ich činnosť fungovala v kombinácii s rôznymi poznatkami, ktoré si jednotlivé babice nadobudli vlastnou praxou alebo odovzdávaním rád od starších a skúsenejších osôb (nemuselo sa jednať len o pôrodné babice, ale aj o rôzne bylinkárky, liečiteľky, ráhhojičky, mastičkárske ...). Avšak kritika pôrodných babíc je v tomto období naozaj zriedkavá. Babiciam sa pridružuje exkluzívne právo na výber a aplikáciu liečebného postupu počas pôrodu i po ňom³⁸.

Je nepravdepodobné, aby babice čítali niektoré z vtedajších diel venujúcich sa ich činnosti. V Uhorsku činnosť pôrodných babíc až do 18. storočia nepodliehala štátnej kontrole. Informácie o nich a o ich činnosti však možno nájsť v mestských knihách, účtovných záznamoch a súdnych spisoch, z ktorých sa veľa nedozvieme o konkrétnych babiciach, ale predstavujú konštatovanie existencie tejto činnosti. Kráľovská rada totiž ešte v prvej polovici 18. storočia podriadila babice stoličnému lekárovi, ktorý mal zabezpečiť vzdelanie týchto osôb³⁹.

Keď sa v 18. storočí začalo pôrodníctvo špecifikovať ako samostatný vedný odbor, ktorý sa stal aj lekárskou disciplínou, objavujú sa aj na našom území snahy podrobiť babice lekárskej dohľadu.

Bratislavský mestský lekár, chemik, lekárnik a balneológ Ján Justus Torkoš (1699 – 1770) na podnet magistrátu Bratislavy vydal v roku 1745 svoje priekopnícke

³⁷ LENDEROVÁ, Milena - HALÍŘOVÁ, Martina. *Jak se stát porodní bábou*. In LENDEROVÁ, Milena a kol.: *Ženy s kufříkem a nadějí. Porodní báby a asistentky v českých zemích od poloviny 19. do poloviny 20. století*. Praha: Karolinum, 2020, s. 26.

³⁸ LENDEROVÁ, Milena - HALÍŘOVÁ, Martina. *Jak se stát porodní bábou*, s. 25-26.

³⁹ ŽEŇUCH, Vavrinec. K problematike pôrodných babíc Užskej stolice v 18. storočí. *Studia Historica Nitriensia*, 2020, vol. 24, č.1, s. 133-134.

dielo *Taxa pharmaceutica posoniensis cum instructionibus pharmacopoeorum, chirurgorum et obstetricum*⁴⁰. Dielo písané v latinčine, maďarčine, nemčine a v slovenčine⁴¹ obsahuje sadzobník liečiv a na samom závere na nepaginovaných stranách sa nachádzajú tri samostatné inštrukcie pre pracovníkov zdravotníckych odborov. Inštrukcie už nie sú preložené do viacerých jazykov, ich text je uvedený výlučne v latinčine.

Tretia inštrukcia s názvom *Instructio quam obstetrices observare tenebuntur* (Inštrukcia, ktorú sú pôrodné babice povinné zachovávať) predstavuje prvý uhorský zákonný poriadok na poskytovanie pomoci pri pôrode. Pôvodne inštrukcia mestského magistrátu Bratislavy na návrh zdravotníckej komisie Miestodržiteľskej rady získala neskôr platnosť pre celé územie Uhorska⁴². Je to teda vôbec prvá štátna inštrukcia v Uhorsku, ktorá detailne popisuje povinnosti pôrodných babíc a dokonca obsahuje aj usmerenia o udeľovaní krstu novorodencom v nebezpečenstve smrti pri pôrode. V siedmich bodoch inštrukcia uvádza:

I. Babice majú prejavovať úctu riadnemu lekárovi a ostatným lekárom a keď sú povolané, majú prísť k rodičke ihneď (v naliehavých prípadoch, ale rovnako ochotne vždy, keď sa naskytne príležitosť). Odporúča sa im, aby starostlivo počúvali príkazy lekárov a majú sa usilovať viesť triezvy a čestný život, vyhýbať sa klebetám, uvravenosti a majú sa snažiť zachovávať svoje svedomie čisté a nepoškvrnené.

II. Akonáhle sú zavolané k pôrodu, nech sa bez odkladu dostavia k rodičkám a to bez ohľadu na osoby, bez ohľadu na čas (vo dne či v noci) a majú s nimi zaobchádzať s potrebnou starostlivosťou a obozretnosťou, aby sa nikdy a nikde nespreneverili svojmu poslaniu. Nikde nesmú rozprávať o problémoch žien, jedine s osobami, ktorým to náleží z úradu alebo svedomia.

III. Keď sa vyskytne nejaké nebezpečenstvo v ťažkých a neistých pôrodoch, nemajú sa spoliehať sami na seba, ale je potrebné zaistiť si pomoc ďalšej spoľahlivej babice a tiež získať radu skúseného lekára. Rovnako nesmú zamlčovať hroziace nebezpečenstvo smrti rodičky a jej plodu, aby sa tým neriskovala ich večná spása.

IV. V tomto bode sa už konkrétne, ale v skratke venuje pozornosť udeľovaniu krstu. Deti postihnuté a tie, ktoré sú v nebezpečenstve smrti a už-už majú zomrieť a do príchodu kňaza by nevydržali nažive, ak vystrčia časť tela von, treba ich rýchlo

⁴⁰ TORKOŠ, Ján Justus. *Taxa pharmaceutica posoniensis cum instructionibus pharmacopoeorum, chirurgorum et obstetricum*. Posenii: 1745, nepag..

⁴¹ Je to prvý pokus o slovenské farmaceutické názvoslovie i keď väčšina názvov je prevzatá z Pražského sadzobníka. Vid': KISS, László. *Taxa Posoniensis a jej význam pre pôrodnictvo*. *Pediatrická prax* 2020, ročník 21, č. 2, s. 82.

⁴² KISS, László. *Taxa Posoniensis a jej význam pre pôrodnictvo*, s. 82.

pokrstiť prirodzenou vodou a nie inou tekutinou, spolu s nejakým iným svedkom alebo poručníkom či pomocníkom v mene najsvätejšej Trojice v mene Otca i Syna i Ducha Svätého. Babica je povinná podať miestnemu farárovi svedectvo o udelenom krste⁴³.

V. Bez povolenia a rady lekára nesmú podávať alebo povzbudzovať k používaniu prečisťujúcich látok alebo iných liečiv na vnútorné použitie, tým menej takých látok, ktoré by vyvolali potrat alebo by zabili dieťa v lone matky. Text zdôrazňuje, že sa nemajú nechať zviest', presvedčiť ani podplatiť k tomu, aby podstrčili choré alebo poškodené dieťa niekomu inému.

VI. Žiadna babica a ani jej pomocníčky nesmú vykonávať toto svoje remeslo bez predchádzajúcej skúšky a následnej aprobácie riadnym lekárom a jeho pomocníkmi. Babice majú zodpovednosť aj za svoje pomocníčky, a preto im nesmú dovoliť, aby samé asistovali pri ťažkých pôrodoch - jedine v prípade najvyššej potreby.

VII. Medzi babicami má panovať vzájomná jednomyselnosť a priateľstvo. Všetky uvedené predpisy nech prísne dodržia pod výstrahou nevyhnutného ťažkého trestu.

Tieto Torkošove inštrukcie pre babice kvôli svojej všeobecnej záväznosti v Uhorsku boli uverejnené aj v prvej maďarskej učebnici pre pôrodné babice Istvána Weszprémiho v roku 1766. Zároveň toto dielo pripravilo cestu zdravotníckej reformy v Uhorsku⁴⁴.

Až panovníčka Mária Terézia (1717 – 1780) začala venovať špeciálnu pozornosť štátnej kontrole babického remesla. Pod vplyvom a z iniciatívy svojho dvorného lekára Holanďana Gerharda von Sietena (1700 - 1772) uskutočnila celkovú reformu zdravotníctva v celej habsburskej monarchii⁴⁵.

Prvý dvorný dekrét, ktorý sa venoval vzdelávaniu pôrodných babíc bol vydaný 30. decembra 1745, podľa ktorého mal na pražskej univerzite prednášať profesor anatómie a pôrodné babice sa mali zúčastňovať pitiev mŕtvych ženských tiel⁴⁶. Panovníčka tiež nariadila preložiť do všetkých jazykov svojej krajiny (a teda aj do slovenčiny) knihu viedenského profesora Jozefa Jakuba Rittera Plencka (1738 - 1807) *Učebnica pre pôrodné baby a potreby pôrodnictva vôbec*⁴⁷. Nedopracovali sme sa, žiaľ, k tomuto slo-

⁴³ „Infantes debiles et iam iam moribundos, qui fors usque adventum Sacerdotis, vivere desinerent, simul ac ii vel iam editi vel in partu constituti, membrum quoddam corporis protrudunt, cum aqua simplici, neutiquam vero alio liquore, adscito uno alterove teste aut Susceptore in Nomine Sanctissimae Trinitatis, PATRIS et FILII et SPIRITUS SANCTI baptizent. Ac de peracta Baptizatione Parochos certiores reddant.“

⁴⁴ KISS, László. Taxa Poseniensis a jej význam pre pôrodnictvo. *Pediatrická prax* 2020, ročník 21, č. 2, s. 82.

⁴⁵ BEŇUŠKOVÁ, Zuzana. *Profesia pôrodných báb v kultúrnohistorickom kontexte*, s. 207.

⁴⁶ LENDEROVÁ, Milena - HALÍŘOVÁ, Martina. *Jak se stát porodní bábou*, s. 27.

⁴⁷ ČUNDERLÍKOVÁ, Gizela. *História bábictva na Slovensku*, s. 23.

venskému prekladu. Avšak v treťom nemeckom vydaní z roku 1781 nenachádzame nijaké presné pokyny ako krstiť v nebezpečenstve smrti dieťaťa. Na pár miestach je spomenuté odporúčanie krstiť, keď hrozí dieťaťu smrť. Dokonca odporúča pri rizikovom pôrode pokrstiť pupočnú šnúru dieťaťa⁴⁸.

Mária Terézia 24. júla 1753 na Pražskom hrade vydala *Generálny zdravotný poriadok pre kráľovstvo české*⁴⁹, ktorý predstavuje akýsi prvý krok k systematickému rozvoju zdravotníctva a pôrodnictva v Čechách. Tento poriadok stanovil univerzitné vyučovanie chirurgov a pôrodných babíc a tie, ktoré týmto kurzom prešli a úspešne zložili aj skúšky, mohli nosiť na prsiach odznak svojej profesie⁵⁰. Toto nariadenie prináša dosiaľ najdetailnejšie usmernenia pre pôrodné babice v prípade nebezpečenstva smrti dieťaťa.

Na úvod sa babiciam nariaďuje, aby krst z núdze udeľovali len vo vážnych prípadoch. Svoj motív, kvôli ktorému sa vydávajú tieto usmernenia definuje sama panovníčka týmito slovami: „aby sviatosť krstu nebola udeľovaná neplatne a deti, majúce byť pokrstené, aby neboli zbavené večného života, nevyhnutná potreba ukazuje, aby tí, ktorí v situácii nepostačujúceho času majú krstiť, mali náležitú vedomosť o podstate a spôsobe dobrého krstu“⁵¹. Hneď za tým Mária Terézia spomína babice, ktoré sú síce pravidelne skúšané, či dané poznatky ovládajú, predsa na radu duchovnej vrchnosti sa chce postarať, aby dostali ony i ich pomocníčky starostlivú radu, ako postupovať v nejednoduchých situáciách pôrodnickej praxe, pričom im odporúča, aby tieto rady častejšie čítali a aj si ich so sebou brali k pôrodom, aby sa podľa týchto inštrukcií vedeli lepšie a presnejšie orientovať.

Tento tereziánsky poriadok ďalej usmerňuje babice:

- aby zachovali správny úmysel krstu („krstiť podľa ustanovenia Kristovho“⁵²);
- krstiť dieťa prirodzenou vodou;
- presne vyslovovať formulu krstu („pretože sám Kristus tieto slová ku krstu ustanovil“)⁵³; tieto slová sa vyslovujú súčasne s liatím vody na dieťa a hovorí ich tá osoba, ktorá krstí, nie niekto iný; voda sa má liať tri krát vo forme kríža, no z vážnej potreby vystačí aj jedno poliatie;

⁴⁸ PLENK, Joseph Jakob. *Anfangsgründe der Geburtshilfe*. Wien: 1781.

⁴⁹ DVORSKÝ, František, ed. *Řád lékařský pro Království české z L. 1753*. V Praze: F. Dvorský, 1880.

⁵⁰ LENDEROVÁ, Milena - HALÍŘOVÁ, Martina. *Jak se stát porodní bábou*, s. 27.

⁵¹ DVORSKÝ, František. *Řád lékařský pro Království české*, s. 54-55.

⁵² DVORSKÝ, František. *Řád lékařský pro Království české*, s. 55.

⁵³ DVORSKÝ, František. *Řád lékařský pro Království české*, s. 56.

- voda sa leje na hlavu dieťaťa alebo na iný dôležitý orgán, ak sa to nedá, leje sa voda na prstiek alebo nožičku, ale podmiennečne: „ak si dostatočné a schopné“; akonáhle sa však ukáže hlava, ramená alebo plecia, treba na tých častiach tela dieťa pokrstiť ešte raz podmiennečne: „ak si nebol pokrstený“.

Text ďalej rozoberá rôzne formy podmiennečného krstenia:

- ak nie je po ruke voda dostatočnej kvality, hovorí sa: „ak táto voda je postačujúca na krst, ...“ ; ak sa potom riadna voda nájde, pokrstí sa podmiennečne: „ak nie si ešte pokrstený ...“;
- ak je pochybnosť, či dieťa ešte žije: „ak si dostatočne živé ...“ ;
- ak sa vytrčí len nôžka, rúčka, či prstíček: „ak postačuješ na krst ...“ ;
- ak sa narodí človek s dvoma hlavami, jedna sa pokrstí absolútne, druhá podmiennečne: „ak môžeš byť pokrstený ...“ ;
- ak sú v lone matky dvojčatá a babica zazrie rúčky alebo nôžky, o ktorých nevie, komu patria, pokrstí podmiennečne; ak sa po narodení nevie, koho boli pokrstené údy, pokrstí sa znova podmiennečne: „ak nie si pokrstený, ...“ ;
- pri akejkoľvek neistote týkajúcej sa vyslúženého krstu.

Dokument nariaďuje babiciam, aby si ku každej rodičke, ktorej idú pomáhať, zabezpečili prirodzenú vodu⁵⁴ a spomenuli si na znenie krstnej formuly. Pričom, ak je pôrod bezpečný, majú dať zavolať kňaza, ktorý sviatosť krstu vyslúži.

Na záver je uvedená prísaha pôrodných babíc, v ktorej prisahajú „všemohúcemu Pánu Bohu, bez prvotného hriechu počatej Panne Márii a všetkým svätým“, že:

- dekanovi a lekárom budú preukazovať príslušnú úctu a ich rady budú poslúchať;
- nebudú násilne vyvolávať ženám či vdovám ich mesačný čas a deti predčasne vyvolávať z lona;
- rodiacim ženám nebudú pôsobiť bolesť;

⁵⁴ Preto bola súčasťou výbavy babíc aj striekačka s vodou, aby voda vždy po ruke a aby sa aj v prípade komplikovaného pôrodu mohli vodu strieknuť na dostupné časti tela dieťaťa, vychádzajúce z lona matky.

- ak by pred príchodom kňaza mali novorodenci zomrieť, pokrstia ich a v prípade, že dieťa prežije, prinesú ho k riadnemu krstu; pri tom všetkom budú zachovávať uvedené kráľovské nariadenia;
- ženu, vykonávajúcu babické remeslo bez skúšania nahlásia dekanovi;

Obsah tohto poriadku vykazuje úzke prepojenie štátnej správy a katolíckej Cirkvi krajiny ako aj silnú spoluprácu s katolíckymi teológmi danej doby. Panovníčka mala jasný zámer postarať sa aj o duchovné blaho svojich poddaných. Kráľovské inštrukcie vychádzajú z usmernení Rímskeho rituála vydaného na podnet Tridentského koncilu, ako aj z textov morálnych teológov, cirkevných právnikov a pastoralistov, ktorí vo svojich príručkách veľmi podrobne rozoberali jednotlivé kázusy, ku ktorým pri pôrode môže dochádzať a hľadali spôsoby ich riešenia. Týmto nariadením Mária Terézia zabezpečila, aby sa tieto poznatky dostali medzi ľudí (hlavne medzi tých, ktorí ich vo svojej činnosti potrebujú) a aby sa v praxi mohli aplikovať. Jeho veľkou výhodou bol fakt, že nariadenie bolo zverejnené v jazyku, ktorému bežný ľud rozumel a ktorý používal.

1.5. Kráľovský mandát *Generale normativum in re sanitatis*

V roku 1770 bol vydaný kráľovský mandát - rozsiahla zdravotnícka reforma *Generale normativum in re sanitatis*⁵⁵ pre celé územie Uhorska. Treba uviesť, že podľa najnovších štúdií sa ukazuje, že ako predloha pre tento mandát poslužil zdravotný poriadok (Medizinalordnung), ktorý bol vydaný už v roku 1752 pre Moravu, v roku 1753 pre Čechy a Sliezko. Dňa 2. januára 1770 bol nariadený pre všetky krajiny Habsburskej monarchie⁵⁶.

Samotný dokument pozostával z dvoch častí. V prvej sa zákonník venoval jednotlivým povolaniam, medzi ktorými sa v štvrtom bode pozornosť sústreďuje práve na pôrodné babice. Tento bod zasa pozostáva z deviatich paragrafov, ktoré rozoberajú základné ustanovenia týkajúce sa činnosti pôrodných babíc.

V prvom paragrafe sa vyzdvihuje dôležitosť tohto povolania, a preto zakazuje pôsobenie neskúseným a nevzdelaným babiciam.

⁵⁵ LINZBAUER, Franciscus. *Codex Sanitario-Medicinalis Hungariæ II*. Budæ, Typis Cæsareo-Regiæ Scientiarum Universitatis, 1852, s. 535.

⁵⁶ KISS, László. *Generale normativum in re sanitatis z roku 1770. Pediatrická prax 2020*, roč. 21, č. 4, s. 182.

Druhý paragraf konštatuje potrebu zvýšiť počet pôrodných babíc s návrhom, aby na každej dedine bola aspoň jedna.

Tretí paragraf vyzýval babice, aby konali podľa kresťanskej morálky a pamätali, že od ich činnosti závisí život rodičky i jej dieťaťa.

Štvrtý paragraf nariad'oval babiciam, aby zachovávali im zverené tajomstvá, no medzi sebou sa majú radieť a odovzdávať si skúsenosti. Nesmú používať povery a v prípade vážnych prípadov sú povinné konzultovať postup liečenia s lekárom.

Piaty paragraf ukladal babiciam povinnosť v nebezpečenstve smrti úctivo pokrstiť dieťa a postarať sa tak o spasenie jeho duše: „Osobitnou úlohou pôrodných babíc je pamätať na krst novorodenca v prípade, keď môže nastať pochybnosť o jeho prežití (zotrvaní pri živote); žiada sa od nich, aby ho udelili predpísaným spôsobom z posvätného prameňa od svätej Matky Cirkvi a aby sa pri tom riadili predpisom ohľadne udeľovania krstu v (takomto) nebezpečenstve, ktorý im bol oznámený (daný písomne) a ktorý je potrebné potvrdiť podpisom v okamihu prijatia do služby. Pokiaľ by v tejto veci aj naďalej pretrvávala nejaká pochybnosť, má si (pôrodná babica) vyžiadať radu farárov a pastierov duší a majú sa jej tie veci ochotne vysvetliť s obozretnosťou, ktorú si vyžaduje závažnosť prípadu a svedomia a taktiež ťarcha tejto úlohy (profesie), v ktorej je potrebné dbať ako na spásu duše, tak na zachovanie tela novorodenca“⁵⁷.

Šiesty paragraf nedovoľoval používanie liekov, ktoré neurčil lekár.

Siedmy paragraf zakazoval potraty, usmrtenie plodu či znemožnenie oplodnenia, pod možným trestom smrti.

Ôsmy paragraf odporúčal primerané platenie za služby babice.

Deviaty paragraf popisoval spôsob kontroly činnosti babíc. Každá mala pracovať len vo svojej lokalite, jej dom mal byť označený, aby ho bolo možné ľahko nájsť.

Posledným bodom bola prisaha, ktorej voľný preklad znie: „Ja, M. M., prisahám pred všemohúcim Bohom a sľubujem, že budem vykonávať svoje povinnosti s dôslednosťou a náležitou pozornosťou, aby boli v súlade s kresťanským svedomím a zákonom. Pri každom pôrode, ku ktorému budem povolaná slúžiť, tak dodržím všetky predpísané pravidlá a postupy, aby boli, pokiaľ je to možné, odstránené bezprostredné

⁵⁷ LINZBAUER, Franciscus. *Codex Sanitario-Medicinalis Hungariae II.*, s. 544: „Praecipua obstetricum cura sit de Baptismo partus cogitare, ubi de eo in vita diutius servando dubium adesse possit, de Sacro Fonte itaque ex sanctae Matris Ecclesiae praescripto suscipiendo sollicitae, ad eam in hoc munere exequendo normam revocantur, quae illis de Baptismo in tali periculo conferendo typis vulgata, dum ad officium assumuntur, consignari solet; et si in ea re rite pertractanda adhuc dubium aliquod supersit, consilium a parochis, animarumque pastoribus, petendum, eique diligenter ea cum circumspectione insistendum est, quam causae et conscientiae gravitas, et muneris vinculum exigit, in quo et de animae salute, et de corporali conservatione partus cogitandum est“.

hrozby. S rovnakou láskou budem pomáhať chudobným, ako aj bohatým, nenechám ich osamote, koho prijmem do opatery, o toho sa dôkladne postarám. S pomocou Božou i najsvätejšej Matky Božej, požehnanej Panny Márie ako aj všetkých Božích svätých. Amen⁵⁸.

Zloženie babickej prísahy predstavuje garanciu zachovávanía dohody a plnenia sľubov. Mária Terézia ju teda vkladá na záver svojho nariadenia v snahe čo najviac (a teda aj právne) zabezpečiť oblasť pôrodníckej starostlivosti, aby sa tak zvýšila kvalita pôrodníckej asistencie a znížila sa úmrtnosť rodičiek i detí, ktorá bola zapríčinená neodbornou starostlivosťou, často poverčivými praktikami a zlými hygienickými podmienkami, v ktorých sa rodili deti hlavne na vidieku. Babice v prísahe vyjadrujú vernosť štátnym zákonom i cirkevným nariadeniam vydaným v oblasti zabezpečovania pôrodníckej činnosti. Prísaha obsahuje vyjadrenie zachovávanía vernosti, morálnej úrovne a odvoláva sa pri tom na to najsvätejšie – Boha, čo má v babici vzbudiť vedomie vážnosti a zodpovednosti vykonávanej činnosti. Aj v tom vidieť prepojenie náboženského a štátneho záujmu, ktoré vyplýva už z celej inštrukcie. Zároveň má babická prísaha aj rozmer štátneho aktu, pretože babica vlastne vykonáva svoju prácu ako verejnú činnosť kontrolovanú štátom. Bez prísahy nemohla legálne svoju činnosť vykonávať. To v niektorých oblastiach babiciam vyslúžilo aj pomenovanie baby prísazné.

Treba zdôrazniť, že vo svojej základnej forme, ktorá bola postupne upravovaná a doplňovaná rôznymi inými zákonmi, zostal tento zákonník v platnosti celých sto rokov. Na základe týchto ustanovení potom v celej monarchii začali vznikať jednak orgány štátnej správy v zdravotníctve, ako aj zemske zdravotné komisie. Nemožno tvrdiť, že by tieto zákony a predpisy bezprostredne viedli k skvalitneniu práce obrovského množstva babíc, ktoré z veľkej väčšiny boli negramotné. Na to, aby sa vzdelanie pôrodných babíc stalo samozrejmosťou sa muselo ešte storočie počkať. Napriek tomu štát postupne pritvrdzoval a dodržiavanie ustanovení tohto zákona vymáhal pokutami, ba dokonca aj bitím. O realizáciu zdravotníckych nariadení sa postarala aj policajno-sociálna medicína, ktorá bola akýmsi prejavom rakúskeho osvietenského populacionizmu⁵⁹.

Výuka pôrodných babíc sa nepresadzovala jednoducho a bolo jasné, že nie je možné školiť pri univerzitách všetky záujemkyne. Vychádzajúc z vyššie uvedeného dekrétu Márie Terézie, kvôli kritickému zdravotnému stavu obyvateľstva (spôsobenému vojnou s Turkami, epidémiami moru, cholery, kiahní a iných) a kvôli nedostatku

⁵⁸ ŽEŇUCH, Vavrinec. K problematike pôrodných babíc Uzskej stolice v 18. storočí, s. 135-137.

⁵⁹ LENDEROVÁ, Milena - HALÍŘOVÁ, Martina. *Jak se stát porodní bábou*, s. 28.

lekárov bola aj pri univerzite v Trnave v novembri roku 1770 otvorená lekárska fakulta, kde sa okrem vzdelania lekárov ponúkali aj niekoľkotýždňové kurzy pre pôrodné babice. Tieto kurzy sa realizovali tri krát do roka, ale poplatok za diplomovú skúšku bol veľmi vysoký (asi ako ročný plat lekára), preto si to mnohé záujemkyne nemohli dovoliť, a tak počet účastníčok v každom kurze bol asi 3-6. Špecifikom štúdia na tejto fakulte v Trnave bola výuka priamo pri posteli rodičky, kým inde vo svete sa ešte dlho učili študenti na figurínach alebo na mŕtvolách⁶⁰. To bol prvý oficiálny počin k vzdelávaniu pôrodných babíc na Slovensku. Počas pôsobenia fakulty v Trnave bolo vyškolených 121 pôrodných babíc. Keď sa však po siedmich rokoch od založenia tejto fakulty presunula celá univerzita do Budína, vzdelávanie pôrodných babíc sa na Slovensku veľmi obmedzilo a zabrzdilo a to aj napriek tomu, že v Budíne sa výuka ponúkala v troch rôznych jazykoch: slovenčine, maďarčine a nemčine. Slovenskí študenti tam však tvorili iba 20 – 30 % všetkých študentov⁶¹.

1.6. Další rozvoj v 19. storočí

Panovníci sa starali o zvýšenie odbornej úrovne pôrodných babíc vydávaním rôznych nariadení a dekrétov, ktoré prinášali konkrétne upresnenia, týkajúce sa kurzov, skúšania a diplomovania absolventiek školení pôrodných babíc. Neúčinnosť týchto nariadení však spočívala v tom, že kvôli zlej finančnej situácii si záujemkyne nemohli vždy dovoliť niekoľkomesačný pobyt v mestách. Druhým dôležitým problémom bolo, že časť záujemkyň bola negramotná alebo polonegramotná, a tak teoretická časť kurzu bola pre ne intelektuálne neuchopiteľná. Dvorné nariadenia pomáhali, ako mohli. Prinášali rôzne výhody a úľavy babiciam, aby sa tak zlepšila ich sociálna a ekonomická situácia, panstvá a obce sa mali postarať o plat slúžiacim babiciam alebo aspoň o bezplatný byt a o naturálie⁶².

Na slovenskom vidieku v 19. storočí bola výrazná prevaha neškolených babíc, ktoré vykonávali svoju činnosť často podľa nadobudnutých ľudových praktík. Hoci monarchia robila, čo mohla a komitátni lekári robili nábory uchádzačiek, predsa však často ľudia uprednostňovali neškolenú babicu, pretože dôslednejšie zachovávala tradičné obyčaje a ľuďom žiadané povery, kým školená pracovala racionálnejšie, využívajúc medicínske poznatky a pri patologických stavoch volala lekára alebo

⁶⁰ ČUNDERLÍKOVÁ, Gizela. *História babictva na Slovensku*, s. 22.

⁶¹ BEŇUŠKOVÁ, Zuzana. *Profesia pôrodných báb v kultúrnohistorickom kontexte*, s. 207.

⁶² LENDEROVÁ, Milena - HALÍŘOVÁ, Martina. *Jak se stát porodní bábou*, s. 31-33.

posielala do nemocnice. Lekára si ľudia často kvôli finančným možnostiam nemohli dovoliť a mali z neho aj strach podobne ako z hospitalizácie v nemocnici. Rovnako pôrodné babice videli v lekárovi konkurenta, pretože sa báli, že tým utrpí ich povest'⁶³.

Na Slovensku pravidelná výuka pôrodných báb začala až od roku 1864 v štátnej nemocnici v Bratislave, kde toto vzdelávanie prekvitalo hlavne zásluhou Dr. Jána Ambra (1827 - 1890), ktorý bol zakladateľom a prvým riaditeľom Bratislavskej uhorsko-kráľovskej školy pre babice založenej v roku 1873. Neskôr podobné kurzy zaviedli aj v Košiciach, Užhorode, Nitre a v Rimavskej Sobote⁶⁴, pričom posledné dve boli po Prvej svetovej vojne zrušené a školy v Bratislave a v Košiciach dostali názov Štátny ústav pre vzdelanie a výcvik pôrodných asistentiek⁶⁵. Napriek vzniku týchto kurzov a škôl bol v Uhorsku naďalej nedostatok pôrodných babíc. Ženy totiž pri normálnych pôrodoch začali rodiť v nemocniciach až za prvej Česko-slovenskej republiky⁶⁶. Prvé pôrodné oddelenie vzniklo spolu s babickou školou v Bratislave v roku 1885, neskôr pribudlo aj gynekologické oddelenie. V Košiciach podobná pôrodnica aj so školou vznikla až roku 1907. Od roku 1928 začínajú absolventky dvojmesačných kurzov na univerzitách používať označenie pôrodná asistentka⁶⁷.

1.7. Sociálne role pôrodných asistentiek v 18. - 19. storočí

Keďže prítomnosť babíc bola pri domácom pôrode žien nevyhnutná, vykonávateľky tejto profesie sa stali nepostrádateľnými osobami na každom mieste. Počas celých dejín tejto asistencie sa stretávame s výrazným nedostatkom takýchto osôb, o to viac osôb skúsených a osvedčených v tejto praxi. V druhej polovici 19. storočia pripadalo na jednu pôrodnú babicu až 50 000 obyvateľov, pričom asi 10 000 obcí nemalo žiadnu babicu. Napriek snahám vlády sa nedarilo uspokojivo zvýšiť počet babíc tak, aby boli dostupné pre každú dedinu. Keďže takýchto asistentiek bolo naozaj veľmi málo, často sa stávalo, že nejedna takáto pracovníčka ostávala v praxi do neúnosne vysokého veku (často na škodu novorodencom i rodičkám)⁶⁸. Preto ich ľudia vo svojej bežnej reči označovali rôznymi názvami, súvisiacimi predovšetkým s pojmom baba.

⁶³ BEŇUŠKOVÁ, Zuzana. *Profesia pôrodných báb v kultúrnohistorickom kontexte*, s. 207-209.

⁶⁴ BEŇUŠKOVÁ, Zuzana. *Profesia pôrodných báb v kultúrnohistorickom kontexte*, s. 207-208.

⁶⁵ ČUNDERLÍKOVÁ, Gizela. *História babičtva na Slovensku*, s. 24.

⁶⁶ BEŇUŠKOVÁ, Zuzana. *Profesia pôrodných báb v kultúrnohistorickom kontexte*, s. 207-208.

⁶⁷ MARCINECHOVÁ, Zuzana. *Mýty a povery o tehotenstve, pôrode a šestonedeli* [online]. Brno: 2020 [cit. 2021-04-07]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/hcn1a/>. Bakalárska práca. Masarykova univerzita, Lekárska fakulta. Vedoucí práce Radka WILHELMOVÁ, s. 13.

⁶⁸ ČUNDERLÍKOVÁ, Gizela. *História babičtva na Slovensku*, s. 23.

Najčastejšie to bola baba, babka, babica, babicuľa (Orava, Kysuce), valaská baba (východné Sloven-sko), pani baba (Franková, Osturňa), pupková baba (Vajnory), madam (Rusovce azda z nemeckého Hebamme⁶⁹) alebo dokonca teta bocianka (Liptovské Sliache)⁷⁰. Treba zdôrazniť, že v Uhorsku bolo povolanie babice výlučne ženskou záležitosťou⁷¹.

Za zmienku stojí aj fakt, že povolanie pôrodných babíc malo výrazný vplyv na demografický vývoj obyvateľstva jednotlivých obcí či regiónov. Tento vplyv sa odrazil vo veľkom náraste populácie. Napríklad v oblasti Užskej stolice dokonca babice neraz pomohli k rozvoju dedín. A tento populačný rast je priamo úmerný s nárastom počtu babíc v regióne⁷². Celkovo by sme však sociálnu rolu pôrodných asistentiek tohto obdobia mohli zhrnúť do nasledujúcich bodov⁷³:

Pomoc pri pôrode. Sám Ján Ambro vo svojej učebnici odporúča, aby babica uprednostnila chudobnú rodičku pred bohatou, nesmie od nej odísť pred ukončením pôrodu a ak sa musí postarať o dve rodičky, nachádzajúce sa na rozličných miestach, prvoradá je tá, ktorá nevyhnutne potrebuje pomoc a rodiaca má prednosť pred šestinedielkou, alebo privolá na pomoc inú babicu⁷⁴.

Ošetrovanie rodičky a dieťaťa. Prvé ošetrovanie dieťaťa bolo veľmi dôležité, pretože sa udržiavala v ľuďoch povera, že v prvých chvíľach života sa dá najviac ovplyvniť jeho osud, vzhľad, povahové vlastnosti a schopnosti.

Pozývanie za kmotrov (krstných rodičov). Z poverenia rodiny práve babica navštívila rodičmi zvolených kmotrovcov a obradne im tlmočila požiadavku o prijatie úlohy krstných rodičov.

Krst v núde. Zo štátnych nariadení vyplývala povinnosť pokrstiť deti rímskokatolíckych a gréckokatolíckych rodičov, v prípade nebezpečenstva smrti. Krstenie židovských detí nebolo dovolené a dokonca za to bola aj pokuta. Babica mala po udelení

---

⁶⁹ Výraz odvodený od slovesa dvíhať (novorodenca): levare či heben, teda dvíhajúce baby, babice prijímajúce dieťa.

⁷⁰ BEŇUŠKOVÁ, Zuzana. *Profesia pôrodných báb v kultúrohistorickom kontexte*, s. 209.

⁷¹ ŽEŇUCH, Vavrinc. K problematike pôrodných babíc Užskej stolice v 18. storočí, s. 141.

⁷² ŽEŇUCH, Vavrinc. K problematike pôrodných babíc Užskej stolice v 18. storočí, s. 141.

⁷³ BEŇUŠKOVÁ, Zuzana. *Profesia pôrodných báb v kultúrohistorickom kontexte*, s. 210 – 211.

⁷⁴ BEŇUŠKOVÁ, Zuzana. *Profesia pôrodných báb v kultúrohistorickom kontexte*, s. 209.

krstu oznámiť miestnemu farárovi podrobnosti za akých bol krst udelený, aby vedel zhodnotiť, či bol vyslúžený platne a či netreba krstiť podmiennečne. No z viacerých záznamov sa dozvedáme, že sa táto povinnosť krstenia alebo hlásenia dôsledne nedodržiavala. Niektoré babice krstili každé dieťa, ktoré pomohli priviesť na svet a zasa iné (ako napr. babica z Cífera) ne-krstila nikdy. Treba podotknúť, že v prípade krstu detí sa dôraz dáva na vierovyznanie rodičov a nie krstiacej osoby. Preto táto úloha dávala babiciam duchovný status, ktorý mal nadkonfesionálny charakter⁷⁵.

Starostlivosť o dieťa a o rodičku v prvom týždni života. Po pôrode sa babice niekoľkokrát vrátila do domácnosti, kde asistovala pri pôrode, skúmala, či je zdravotný stav dieťaťa i matky vporiadku, kúpala dieťa, pomáhala rodičke pri starostlivosti o dieťa a dávala pokyny a rady ako sa postarať o zdravý vývoj dieťaťa.

Účasť na krste a krstinách. Obradová úloha spojená s udelením sviatosti krstu vyžadovala od babice, aby sviatočne obliekla dieťa a odovzdala ho krstnej mame, aby zabezpečila dieťa pred prechladnutím a v prípade potreby pomohla zadať požadované informácie pri zapisovaní do matriky.

Účasť na vádzke. Rituálnou úlohou babice bolo sprevádzať rodičku na vádzku do chrámu. Ak bola rodička slobodnou matkou, nesmela vádzka prebehnúť v kostole, vtedy rituálnu očistu vykonala sama babica v domácnosti matky formou poverčivých zvykov a magických giest.

Administratívne a právne činnosti. Babice mali povinnosť písať si denník o vykonaných pôrodoch, oznamovať predstaviteľom miestnej samosprávy v obci narodenie dieťaťa, mŕtve dieťa dať prezrieť obhliadačom mŕtvol, podať posudok pri smrti rodičky alebo pri potrate, obhliadka o panenstve alebo tehotenstve či znásilnení ženy. Keďže babice na niektorých lokalitách plnili aj úlohu lekára, boli pozývané k pomoci alebo pri obhliadke mŕtvych pri utopení, omrzlinách či obesení. Podávali správy o výskyte nákazlivých chorôb a aj napriek mnohým výstrahám a zákazom vykonávali aj potraty.

---

⁷⁵ ŽEŇUCH, Vavrinec. K problematike pôrodných babíc Uzskej stolice v 18. storočí, s. 141.

1.8. Zmeny po Druhej svetovej vojne

Zmena vo vzdelávaní pôrodných asistentiek na Slovensku nastala až v roku 1948, kedy bolo ich vzdelávanie presunuté na vyššie zdravotné školy vo forme štvorročného štúdia ukončeného maturitou. Tak škola pre pôrodné babice, založená Jánom Ambrom v Bratislave, prestala fungovať v roku 1951, kedy jej funkciu prevzala stredná zdravotnícka škola. V iných mestách (ako napríklad v Žiline) takéto školy a kurzy fungovali až do roku 1957⁷⁶.

V roku 1965 bol odbor pôrodná asistentka zmenený na ženská sestra, štúdium zmenené na dvojročné pomaturitné, starostlivosť o ženy v gravidite sa presunula na zdravotnícke zariadenia a pôrody boli presunuté do pôrodníc⁷⁷.

Práve v tomto období nastáva zlom v tradičnej činnosti pôrodných babíc, ktoré spôsobilo ústavné zdravotníctvo po 2. svetovej vojne a nasledujúce zmeny v spoločenskom vedomí a bytí. V päťdesiatych rokoch babice začali vykonávať zdravotnícku osvetu, aby rodičky nadobudli dôveru k pôrodom v pôrodniciach a k užívaniu predpísaných liekov a tiež učili ženy, ako sa o novorodeniatka starať, pretože sa v domácnostiach stretávali s hroznými hygienickými pomermi. V šesťdesiatych rokoch sa tradičné babice začali venovať starostlivosti o rodičku po pôrode, pričom upadli rôzne rituálne úkony spojené s ich činnosťou (volávanie kmotrov, nesenie dieťaťa ku krstu, obliekanie dieťaťa na krst a pod.)⁷⁸.

V roku 1993 bol tejto profesii vrátené pomenovanie pôrodná asistentka. V posledných rokoch boli na Slovensku vydané zákony, ktoré riadne definujú odbornú spôsobilosť, vzdelávanie ako aj oblasti pôsobenia pôrodných asistentiek na území Slovenskej republiky (č. 296/2010 a §5 vyhlášky č. 95/201⁷⁹).

---

⁷⁶ BEŇUŠKOVÁ, Zuzana. *Profesia pôrodných báb v kultúrnohistorickom kontexte*, s. 208.

⁷⁷ MARCINECHOVÁ, Zuzana. *Mýty a povery o tehotenstve, pôrode a šestonedelí*, s. 12-14.

⁷⁸ BEŇUŠKOVÁ, Zuzana. *Profesia pôrodných báb v kultúrnohistorickom kontexte*, s. 212.

⁷⁹ MARCINECHOVÁ, Zuzana. *Mýty a povery o tehotenstve, pôrode a šestonedelí*, s. 13-14.

1.9. Zhrnutie

Dejinný prehľad vývoja činnosti pôrodných babíc a ich statusu v spoločnosti od najstarších zmienok až po súčasnosť nás vedie k niekoľkým dôležitým záverom.

Z uvedených zmienok je zrejmé, že úloha pôrodnej babice bola v živote spoločnosti veľmi dôležitá a pôrodné babice je možné označiť za najstarší zdravotnícky činiteľ⁸⁰.

Hoci medicínska aktivita babíc je neustále prítomná ako riadna a základná súčasť ich činnosti od počiatkov až doteraz, rituálny rozmer ich činnosti z hľadiska toho, nakoľko tento rozmer spoločnosť od babíc očakávala a vyžadovala, vykazuje v dejinách podobu sínusoidy. Kým v najstarších časoch veľkých civilizácií je tento rozmer riadnou súčasťou babickej činnosti, dokonca vyžadovaný spoločnosťou, v časoch antického Grécka a Ríma už ho tam nevidieť. Znova sa prejavila potreba náboženskej úlohy babíc v čase rozvoja kresťanstva a aspoň na území Uhorska a neskôr celej Rakúsko-Uhorskej monarchie, kedy bola nanovo dokonca vyžadovaná zákonmi. Po páde katolíckej habsburskej monarchie znova vidíme klesajúcu tendenciu rituálneho rozmeru babickej činnosti. Faktory, ktoré uvedený stav ovplyvňujú sú, podľa nášho názoru dva:

1. Miera sekularizácie spoločnosti – čím viac sa spoločnosť hlási k náboženským hodnotám a k ich verejnemu vyznávaniu, tým viac je pre ňu dôležitá duchovná starostlivosť aj v týchto okamihoch ľudského života;
2. Rast úrovne zdravotníctva – s pokrokom a rozvojom techniky a vied rastie aj dôvera ľudí viac vo výdobytky intelektu než v duchovnú a rituálnu činnosť; je to zrejmé na prípade Grécka a Ríma, kde bola gynekologická starostlivosť vecou výhradne empirických poznatkov; nechýbali síce božstvá plodnosti, ale jasne bol oddelený kult a zdravotnícka činnosť; podobne aj po skončení obdobia habsburskej monarchie, kedy sa začal zdôrazňovať moderný človek ovplyvnený pokrokom techniky (bez tmárskych stredovekých prežitkov) a zdravotnícka starostlivosť sa postupne presúvala do nemocníc a pôrodníc, kde sa pôrod odohrával pod dozorom odborníkov.

---

⁸⁰ KOPÁČIKOVÁ, Mária. Prenatálna starostlivosť na Slovensku z pohľadu histórie. *Zdravotnícke štúdie. Odborný časopis fakulty zdravotníctva Katolíckej univerzity v Ružomberku* 2010, roč. 3, č. 2, s. 35.

Nemožno tvrdiť, že v časoch, kedy babická činnosť nemala spoločnosťou vyžadovanú rituálnu úlohu, žeby tento rozmer na súkromnej báze zanikol. Jednotlivé babice mohli vykonávať určité rituály, rovnako samotné rodičky sa s prosbami o potomstvo ako aj o šťastný priebeh pôrodu utiekali k božstvám o pomoc. Veď aj v starovekom Grécku prevládal názor, že babické umenie je schopnosť odovzdávaná bohyňou Artemis.

Tieto uvedené závery sa vzťahujú výlučne na zhodnotenie úloh a požiadaviek, aké spoločnosť a štát vyžadovali od činnosti pôrodných babíc. Neberieme do úvahy samostatné ustanovenia cirkevnej vrchnosti, ktoré budú predmetom nášho záujmu v nasledujúcich kapitolách. Uvedené informácie teda dokladujú a poukazujú na výnimočnosť a dôležitosť, ktorú táto ženská úloha v minulosti predstavovala, a preto spoločnosť pôrodným babiciam zverovala isté rituálne a náboženské kompetencie.

2. Oficiálne cirkevné usmernenia

2.1. Vovedenie do problematiky

Krst malých detí sa stal bežnou praxou života Cirkvi počas 5. storočia, keď sa prehĺbila teológia krstu, ktorú podporila aj náuka o dedičnom hriechu spolu so zmenenou spoločenskou situáciou v Rímskej ríši, keďže kresťanstvo sa stalo štátnym náboženstvom⁸¹. Pri formovaní profesie pôrodnej babice však od 16. storočia vzniká aj väčší záujem Cirkvi o vedenie a kontrolu činnosti babíc s dôrazom na nevyhnutnosť udeľovania krstu v prípadoch ohrozenia života dieťaťa. V tom zohrala dôležitú úlohu reformácia a reakcia na ňu - protireformácia.

Protestanti (predovšetkým však kalvíni stotožnení s predestináciou) sa neponáhľali krstiť, u katolíkov význam krstu vzrástol v súvislosti s vyhláseniami Tridentského koncilu, na ktorom bolo jasne zadefinované, že Adamov hriech je dedičným hriechom, ktorý dopadá na celé ľudské pokolenie a nepokrstení nemajú žiadnu nádej na spásu⁸², čo súrilo starostlivosť Cirkvi a jej pastierov, aby vyvinuli všetky možné snahy k záchrane nenarodených detí. Podľa Tridentu mal byť kresťan - katolík „hneď po svojom zrodení pokrstený“⁸³, čo sa aplikovalo biblicky podľa obriezky Ježiša Krista, ktorá sa uskutočnila na ôsmy deň po jeho narodení (Lk 2,21). Aj lehota uskutočnenia sviatosti krstu trvala osem dní po narodení dieťaťa⁸⁴.

V tejto časti práce sa teda budeme venovať štúdiu oficiálnych dokumentov vydaných od Tridentského koncilu výlučne v rámci rímskokatolíckej Cirkvi, v ktorých sa oficiálne nariaďuje a konkrétne popisuje spôsob udeľovania krstu deťom v nebezpečenstve smrti v situáciách kritického pôrodu. Tieto inštrukcie ovplyvňovali babickú činnosť, pomáhali zo sakramentálneho hľadiska riešiť vážne pôrodné situácie, v ktorých Cirkev vyjadrila svoju snahu za všetkých okolností sa postarať o spásu duší práve narodených detí, ktorých zdravotný stav vzbudzoval vážnu obavu o zachovanie fyzického života. Súčasne boli tieto normy základným prameňom, z ktorého čerpala aj štátna vrchnosť podnety pre nariadenia ovplyvňujúce činnosť pôrodných babíc.

⁸¹ CHOVANEC, Marián. *Sakramentológia I. (Náuka o sviatostiach)*. Nitra: Kňazský seminár svätého Gorazda v Nitre, 2012, s. 49.

⁸² Dekret o prvotním hříchu. In *Dokumenty Tridentského koncilu*. Praha: Krystal, 2015, s. 24. Dekret o svátostech. O křtu, kán. 5. In *Dokumenty Tridentského koncilu*, s. 62.

⁸³ Dekret o prvotním hříchu, čl. 4. In *Dokumenty Tridentského koncilu*, s. 24.

⁸⁴ PAULY, Jan. *Právní rádce pro duchovní správu v Čechách, na Moravě a ve Slezku*. Praha: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna V. Kotrba, 1902, s. 10.

Azda najstarším oficiálnym univerzálnym cirkevným dokumentom, ktorý dáva konkrétne pokyny, ako krstiť v prípade nebezpečenstva smrti, sú rubriky uvedené v Rímskom rituáli. Tento rituál je ovocím Tridentského koncilu. Samotný koncil, ktorý sa zišiel ako reakcia na vzniknutú reformáciu a názory, ktoré z nej vychádzali, šírili sa po celom svete a miatli mnohých, chcel katolíckym veriacim podať jasne formulovanú pravú katolícku náuku. Veľkú pozornosť tento koncil venoval aj liturgii Cirkvi. Lenže tým, ktorými sa koncil počas rokov zasadania zaoberal bolo tak veľa, že sa „pre nedostatok času“⁸⁵ nemohol podrobne venovať všetkým jednotlivým článkom, a tak bol výsledný text koncipovaný veľmi stručne a zväčša anatematically⁸⁶. Otcovia koncilu preto zverili pápežovi úlohu, aby zostavil katechizmus a vydal liturgické knihy v duchu tridentských reforiem. A tak hlavne zásluhou svätého pápeža Pia V. (1504 - 1572) a komisií odborníkov boli postupne vydávané Rímsky katechizmus (1566), Rímsky breviár (1568) a Rímsky misál (1570). Za jeho nástupcu pápeža Pavla V. (1552 - 1621) vyšlo vydanie Rímskeho rituálu (1614).

2.2. Rímsky katechizmus

Ako prvý plod koncilu v Tridente vychádza Rímsky katechizmus. Pozostáva zo štyroch častí (I. pojednávajúca o symbole viery, II. o sviatostiach, III. o dekalógu, IV. o modlitbe). V druhej časti nachádzame osem samostatných kapitol, ktoré rozoberajú najprv sviatosti vo všeobecnosti (I. hlava) a potom každú sviatosť zvlášť (II.-VIII. hlava). Kapitola o sviatosti krstu už obsahuje zmienky o ženách, asistujúcich pri pôrode.

Prvú zmienku nachádzame v tejto druhej kapitole, v otázke č. XII, kde sa uvádza povinnosť farárov informovať veriacich o všetkom, čo sa týka podstaty tejto sviatosti, pretože „často nastávajú okolnosti, keď je potrebné, aby krst udeľovali laici a najčastejšie ženy“⁸⁷.

Ďalšiu zmienku nachádzame o niečo ďalej, a to v otázke č. XXIV, ktorá sa venuje osobám, ktoré môžu v prípade núdze vysluhovať túto sviatosť. Katechizmus v tomto bode, okrem iného, uvádza: „Nech sa však veriaci nedomnievajú, že tento svätý

---

⁸⁵ PAVOL VI. *Laudis canticum*. In *Liturgia horarum iuxta ritum Romanum I*. Typis Polyglottis Vaticanis, 1974, s. 10.

⁸⁶ STOKLASOVÁ, Hana - PAVELKOVÁ ČEVELOVÁ, Zuzana. *Báby a Církev In LENDEROVÁ, Milena a kol.: Ženy s kufříkem a nadějí. Porodní báby a asistentky v českých zemích od poloviny 19. do poloviny 20. století*. Praha: Karolinum, 2020, s. 136.

⁸⁷ *Catechismus ex decreto Concilii Tridentini ad parochos Pii V. iussi editus*. Lipsko: 1861, s. 134. RODRÍGUEZ, Pedro (ed.). *Catechismus Romanus*. Vatican-Pamplona: Libreria editrice Vaticana – Editciones Universidad de Navarra, 1999, s. 183.

úkon je dovolený všetkým bez rozdielu, čo by spôsobilo odstránenie náležitého zachovávaní určitej prednosti medzi vysluhovateľmi. Ak je prítomný muž, žena by nemala krstiť; klerik má prednosť pred laikom a kňaz pred jednoduchým klerikom. Pôrodné asistentky (obstetrices), ak sú zvyknuté na udeľovanie krstu, nemožno považovať za chybu, ak niekedy, keď je prítomný muž, ktorý nie je oboznámený so spôsobom udeľovania tejto sviatosti, vykonajú to, čo by sa inak mohlo zdať, že náleží mužom⁸⁸.

V Katechizme však nenachádzame zmienku, ktorá by popisovala konkrétny spôsob, ako postupovať v prípadoch krstu v nebezpečenstve smrti. Je možné logicky predpokladať, že Katechizmus ponecháva úlohu opísania konkrétnych obradov v takých situáciách na obradovú knihu Rímskeho rituálu.

Tridentský Katechizmus ako aj ďalšie dokumenty Cirkvi (tridentské, ale aj tie, ktoré boli vydávané neskoršie) veľmi zdôrazňujú úlohu farára, ktorý sa má postarať o to, aby ženy pôsobiace ako pôrodné babice, dostali dôsledné informácie o tom, ako majú správne vykonávať obrad vysluhovania sviatosti krstu. Toto nariadenie Cirkvi je reakciou na dobovú situáciu. Babice boli poväčšine nevzdelané, nevedeli čítať a písať. Farári, ktorí boli zodpovední za spásu svojich veriacich mali riadnu katechézou zabezpečovať zvyšovanie úrovne babickej činnosti, ktorá bola poväčšine poverčivá a odkázaná na skúsenosti starších babíc. Usmernenia katechizmu rešpektujú prirodzenú hierarchiu osôb, ktoré môžu túto sviatosť v nebezpečenstve smrti udeliť, hoci plne rozvážne dávajú prednosť ženám, ktoré v tejto veci majú najväčšie skúsenosti, aby tak činnosť babice, ktorá bezprostredne pomáha zdravotníckou asistenciou a má v tejto oblasti praktické skúsenosti, mohla súčasne a bez odkladania udeliť sviatosť krstu v situáciách, kedy nemožno čakať na príchod nejakej inej osoby.

---

⁸⁸ *Katechizmus z nařízení sněmu Tridentského k pastýřům duchovním a z rozkazu Pia V. papeže římského na světlo vydany.* Praha: Kníž. Arcib. Knihtiskárna, 1867, s. 163.
RODRÍGUEZ, *Catechismus Romanus*, s. 190-191.

2.3. Rímsky rituál

Rímsky rituál⁸⁹ bol poslednou liturgickou knihou vydanou v dôsledku realizácie postulátov Tridentského koncilu, ktorý vo svojom ustanovení z 4. decembra 1563 nariadil revíziu vtedy známych textov, hlavne týkajúcich sa katechizmu, misála a breviára predložiť to rímskemu veľkňazovi, aby sa podľa jeho úsudku a s jeho autoritou definitívne uzavreli a zverejnili⁹⁰.

V časti *De sacramento baptismi* nachádzame úvodné poznámky, ktoré popisujú dôležitosť a význam krstu i matériu a formu tejto sviatosti. Predstavujú akési teologicko-liturgicko-právne predpisy týkajúce sa vysluhovania sviatosti krstu v katolíckej Cirkvi. Text hlavne po dogmatickej stránke je na viacerých miestach úplne zhodný s Rímskym katechizmom, čo je plne pochopiteľné.

V odseku *De ministro baptismi* je najprv zdôraznené, že legitímnym vysluhovateľom krstu je farár alebo iný kňaz delegovaný farárom alebo miestnym ordinárom, avšak ak sa dieťa alebo dospelý nachádza v nebezpečenstve smrti, vtedy môže neslávnostne vyslúžiť túto sviatosť ktorýkoľvek človek v akomkoľvek jazyku „alebo klerik alebo laik, aj exkomunikovaný, veriaci alebo neveriaci, katolík alebo heretik, muž alebo žena“⁹¹, pričom však má zachovať stanovenú formu a má mať úmysel Cirkvi. Precedenciu vysluhovateľov v nebezpečenstve smrti uvádza presne tak, ako ju nachádzame už v Rímskom katechizme. Okrem toho sa tu tiež spomína zásada, že matka alebo otec nemajú krstiť vlastné dieťa, jedine v nebezpečenstve smrti, ak niet nikoho, kto by ho pokrstil. Aj na tomto mieste objavujeme inštrukciu pre farárov, aby vyučili svojich veriacich, zvlášť pôrodné babice, ako správne krstiť v mimoriadnych situáciách.

Nasleduje kapitola *De baptizandi parvulis*. Hneď v úvode sú farári vyzvaní, aby povzbudzovali veriacich, zverených ich pastierskej starostlivosti, aby čo najskôr po narodení svojich detí prichádzali do chrámu dať ich pokrstiť. Po týchto úvodných poznámkach nasledujú podrobné inštrukcie o rôznych možných prípadoch krstu malých detí.

Text tejto časti uvádza, že nemožno krstiť nikoho, kým sa ešte nachádza v lone svojej matky. Jediná možnosť nastáva až vtedy, keď sa ukáže hlavička dieťaťa a hrozí

⁸⁹ SODI, Manlio (ed.). *Rituale romanum: editio princeps (1614)*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 2004.

⁹⁰ Dekret o reformě, čl. O indexu zakázaných knih, o katechismu, breviári a misálu. In *Dokumenty Tridentského koncilu*, s. 284.

⁹¹ SODI. *Rituale romanum: editio princeps (1614)*, s. 15.

nebezpečenstvo smrti. Vtedy možno pokrstiť dieťa na hlavičke a ak sa dieťa narodí zdravé, nie je potom potrebné krst opakovať. Iným prípadom takéhoto krstu je situácia, ak sa ukáže iný úd dieťaťa, ktorého pohyb naznačuje, že dieťa žije. Ak by hrozilo nebezpečenstvo smrti, text rituálu odporúča pokrstiť dieťa na tejto časti tela, avšak ak sa dieťa narodí, treba krst podmiennečne zopakovať slovami: Ak nie si pokrstený, ja ťa krstím v mene Otca atď. Ak sa dieťa, ktoré bolo takto pokrstené narodí mŕtve, treba ho pochovať na posvätnom mieste.

Inštrukcie Rímskeho rituálu riešia aj situáciu, že by pri pôrode zomrela rodiaca matka. Nariaďuje vtedy opatrne, ale čo najskôr, vyňať z jej lona plod. Ak je živý, treba ho pokrstiť, ak je mŕtvy a krst nie je možný, nepochová sa na posvätnom mieste.

Opustené a nájdené deti sa majú pokrstiť podmiennečne, aj keby sa po starostlivom vyšetrení veci bezpečne zistilo, že boli pokrstené.

Nasledujú inštrukcie, ako udeľovať krst plodom, ktoré sú znetvorené a tvarom nepripomínajú človeka. Je dôležité vnímať ich v kontexte dobového medicínskeho a zvlášť pôrodnického poznania. Poväčšine sa udržiaval Aristotelov názor, že ženské lono predstavuje pasívnu časť plodenia, pričom mužské semeno predstavuje aktívnu časť. Nebolo ešte evidentné, že ľudské pohlavné bunky sa nemôžu spojiť so zvieracími, a tak z ženského lona nemôže vyjsť nič iné iba človek, ktorý v duchu súčasnej náuky Cirkvi je človekom od svojho počatia.

Práve kvôli úrovni lekárskeho poznania (a hlavne kvôli úrovni poznania vykonávateľov pôrodnickej pomoci) tridentský rituál nariaďuje, že v prípade krstu znetvorených plodov, ak nastane taký prípad, je potrebné postupovať s veľkou obozretnosťou. Je potrebné obrátiť sa o radu k ordinárovi miesta alebo k ďalším skúseným (ľuďom), ale to len v prípade, že bezprostredne nehrozí smrť.

Znetvorené plody, ktoré nemajú ľudský vzhľad, nemožno pokrstiť; ak je pochybnosť, krstí sa s touto podmienkou: Ak si človek, ja ťa krstím atď.

Ak by nastala pochybnosť, či je v plode jedna alebo viac osôb, rubriky rituálu zakazujú krstiť, kým sa to nerozozná. Preto treba rozlíšiť, či sa v tele nachádza jedna hlava alebo dve, jedno srdce alebo dve. Pomôcku, ako rozoznať, koľko duší je v tele dieťaťa (ak napr. máme dočinenia so siamskými dvojčatami alebo inými malformáciami, ktoré budia opodstatnenú pochybnosť, či udeliť krst jednej osobe alebo viacerým) podáva tridentský rituál takúto radu: „Vtedy teda, koľko je srdc, práve toľko je odlišných duší a odlišných ľudí a v takom prípade je každý osobitne pokrstený, jednotlivovo vraviac: Ja ťa krstím atď. Ak však je plod v nebezpečenstve smrti a je nedostatok

času, aby bol každý zvlášť pokrstený, môže vysluhovateľ poliať vodou jednotlivé hlavy a spolu ich pokrstiť, hovoriac: Ja vás krstím v mene Otca i Syna i Ducha Svätého. Túto formu použije na tieto isté alebo podobné prípady v nebezpečenstve smrti, ktoré je potrebné súčasne pokrstiť a keď nie je čas, aby boli jednotlivito zvlášť pokrstení. Iné formy nemožno nikdy uplatňovať. Keď nie je isté, či v znetvorenom plode sú dve osoby, pretože dve hlavy alebo dve srdcia nemožno dobre rozlíšiť, vtedy sa jedna pokrstí absolútne a potom druhá podmiennečne týmto spôsobom: Ak nie si pokrstený, ja ťa krstím v mene Otca i Syna i Ducha Svätého“⁹².

Úpravy, ktoré prebehli na Rímskom rituáli v rokoch 1752 a 1872 nepriniesli žiadne zmeny do obradu krstu detí v nebezpečenstve smrti. Avšak v roku 1917 bol promulgovaný Kódex kanonického práva, ktorý upravoval aj pravidlá týkajúce sa týchto otázok krstu, preto sa aj samotný Rímsky rituál musel upraviť tak, aby zodpovedal Kódexu. A tak vo vydaní Rituálu z roku 1925⁹³ už vidíme niektoré zmeny:

- plodom, ktoré zomreli bez krstu nie je odmietnutý pohreb na posvätnom mieste;
- znetvorené plody sa krstia vždy – ak sa neponášajú ľudí, podmiennečne, inak absolútne;
- vynecháva rozlišovaciú pomôcku počtu osôb podľa počtu srdc;
- uvádza možnosť v závažných prípadoch krstíť v lone matky;
- pripája, že každý potratený plod treba pokrstiť, ak je živý absolútne, ak je pochybnosť, podmiennečne;
- rieši situáciu krstu v prípade, že je katolícka náboženská výchova dieťaťa ohrozená kvôli rodičom heretikom alebo schizmatikom;
- normy uvedené v Rituáli boli kvôli prehľadnosti a jednoduchšej orientácii v texte očíslované;

Posledná úprava Rituálu pred Druhým vatikánskym koncilom sa uskutočnila za pápeža Pia XII. v roku 1952⁹⁴ avšak zmeny v praxi stanovenej Kódexom z roku 1917 a predchádzajúcim vydaním Rituálu nenastali.

---

⁹² SODI. *Rituale romanum: editio princeps (1614)*, s. 16-17.

⁹³ *Rituale omnium lat. rit. diocesium Slovacchiæ et Subcarpatorussicæ ad instar appendicis Ritualis romani*. Ratisbonæ: Typis Friderici Pustet, 1937, s. 11-12.

⁹⁴ SODI, Manlio (ed.). *Rituale romanum: editio typica (1952)*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 2008, s. 16-17.

2.4. Kódex kanonického práva z roku 1917

Uznesenia Tridentského koncilu zastabilizovali liturgiu Cirkvi na celých štyristo rokov. Žiadne zmeny v usmerneniach týkajúcich sa činnosti pôrodných asistentiek počas tohto obdobia v oficiálnych dokumentoch Cirkvi nenachádzame. Stabilizácia právnych noriem v katolíckej Cirkvi, ktorá začala z rozkazu svätého pápeža Pia X., vyvrcholila za pontifikátu pápeža Benedikta XV. v roku 1917 vydaním Kódexu kanonického práva⁹⁵. Pre potreby našej práce nás budú zaujímať predovšetkým kánony 742 – 743 popisujúce osoby vysluhovateľov krstu, ako aj kánony 746 – 748, popisujúce niektoré mimoriadne kázusy pri udeľovaní krstu deťom *in articulo mortis*.

Kánon 742⁹⁶ uvádza podrobný popis hierarchie mimoriadnych vysluhovateľov krstu, ktorý je úplne zhodný s textom uvedeným v Rímskom katechizme i v tridentskom Rímskom rituáli. Predchádzajúce kánony (737, 739) definovali, rozdiel medzi slávnostným a neslávnostným krstom. Slávnostný krst predstavuje obrad so všetkými úkonmi, ktoré predpisuje rítus katolíckeho krstu. A táto forma sa udeľuje vždycky okrem situácie nebezpečenstva smrti (kán. 759). Neslávnostný krst (alebo aj súkromný) je vtedy, ak sa udelia len nevyhnutné obrady⁹⁷.

Riadnym vysluhovateľom krstu je podľa kódexu ordinár miesta a farár a to ako krstu slávnostného, tak aj neslávnostného (kán. 738). Citovaný kánon 742, keď dovoľuje, aby neslávnostný krst udeľoval ktokoľvek, odvoláva sa pritom na kánon 759⁹⁸, ktorý hovorí, že len v nebezpečenstve smrti (a aj to len v neprítomnosti kňaza alebo diakona) môže hocikáka osoba udeliť súkromný krst a to tak, že vykoná len to, čo je nevyhnutné k platnosti krstu. Preto je dôležité nevnímať možnosť udeľovania krstu len tak bez nevyhnutnej potreby hocikým.

⁹⁵ *Codex iuris canonici Pii X pontificis maximi iussu digestus Benedicti papae XV auctoritate promulgatus*. Typis Polyglottis Vaticanis, 1930.

⁹⁶ §1. Neslávnostný krst, o ktorom sa zmieňuje kán. 759, §1, môže udeliť ktokoľvek, ak zachová predpísanú materiu, formu a úmysel; pokiaľ je to možné, priberú sa dvaja svedkovia alebo aspoň jeden, ktorí by mohli dokázať, že krst bol udelený.

§2. Ak je prítomný kňaz, dá sa mu prednosť pred diakonom, diakonovi pred subdiakonom, duchovnej osobe pred laikom a mužovi pred ženou, iba ak by sa z ohľadu studu patrilo, aby krstila skôr žena než muž, alebo ak by žena poznala formu a spôsob krstu lepšie.

§3. Otcovi alebo matke nie je dovolené krstiť svoje potomstvo okrem prípadu nebezpečenstva smrti, ak niet po ruke nikoho, kto by krstil.

⁹⁷ Súkromný alebo neslávnostný krst je teda dovolený jedine v prípadoch *in articulo mortis*; mimo nebezpečenstva smrti sa mohol udeliť jedine s dovolením ordinára, ak šlo o podmienený krst dospelého heretika (porov. CIC 1917, kán. 759 §2).

⁹⁸ Kán. 759: „§1. V nebezpečenstve smrti je dovolené udeliť krst súkromne; a ak ho udeľuje niekto, kto nie je ani diakon ani kňaz, vykoná sa len to, čo je nevyhnutné k platnosti krstu; ak ho udeľuje kňaz alebo diakon, zachovávajú sa, ak to dovoľuje čas, tiež obrady, ktoré nasledujú po krste.“

Otcovi alebo matke dieťaťa je dovolené krstiť svoje dieťa len v nutnosti – v nebezpečenstve smrti a to len vtedy, ak nie je iná osoba, ktorá by dieťaťu tento krst udelila. Za prípad nutnosti sa nepovažuje to, ak je kňaz vzdialený alebo keď kvôli chorobe alebo zlému počasiu sa nemôže dostaviť udeliť krst zdravému dieťaťu. Za takýchto okolností komentáre k tomuto kánonu nedovoľujú laikom udeľovať krst a zdôrazňujú pri tom, že sa to týka výlučne nebezpečenstva smrti, keď nemožno privolať kňaza. Súčasne však pre misijné krajiny bolo vydané dovoľenie krstiť deti aj katechistami, teda laikmi, ktorí boli na túto úlohu aprobovaní, pretože na misijných územiach sú deti vždy v nejakom nebezpečenstve⁹⁹. Tento neslávnostný krst môže udeliť ktokoľvek pri zachovaní matérie, formy a úmyslu sviatostí. Kódex tiež vyžaduje prítomnosť jedného alebo dvoch svedkov, ktorí by mohli osobným svedectvom dosvedčiť udelenie sviatosti krstu.

Keď kán. 742 opisuje hierarchiu osôb, ktoré môžu udeľovať krst, predpokladá sa, že osoba na nižšej pozícii v tejto precedencii môže krstiť iba v prípade, ak osoba na vyššej pozícii nie je aktuálne prítomná a v dohľadnom čase sa ani nedostaví. Tak napríklad nie je laikovi dovolené krstiť v prítomnosti kňaza a diakona. Niektoré komentáre sa dokonca vyslovujú, že by veriaci laik ťažko hrešil, ak by tento poriadok nerešpektoval a krstil by niekoho za prítomnosti kňaza. Ani kňaz nemôže toto svoje právo posunúť inej osobe vo svojej prítomnosti (pretože právo krstiť náleží kňazovi z Božského ustanovenia¹⁰⁰), za prítomnosti diakona by sa krstiaci laik pravdepodobne hriechu nedopustil¹⁰¹. Zároveň však kánon dovoľuje krstiť žene (napr. pôrodnej babici), s poznámkou, ak by sa pre ňu patrilo – to znamená, ak by bolo nevyhnutné krstiť dieťa ešte nenarodené a situácia by si vyžadovala dotýkať sa pohlavných orgánov rodiacej ženy, to znamená, ak telo dieťaťa nevyšlo úplne von z tela matky, vystrčilo by len nejakú časť tela, ktorá by sa dala pokrstiť v situácii komplikovaného pôrodu a neistoty, či dieťa pôrod prežije. Okrem tejto možnosti môže danú hierarchiu vysluhovateľov narušiť aj prípad, že osoba na vyššom mieste v tomto poradí neovláda dostatočne alebo kvôli nejakým okolnostiam (stres, aktuálna nevoľnosť a pod.) je hatená vykonať obrad krstu, môže sa legitímne ujať obradu žena, ktorá je v tejto oblasti zbehlá. A to je znova priesťor pre pôrodné babice alebo pôrodné asistentky, ktoré nadobudli pri svojej činnosti skúsenosť a vedia pohotovo zareagovať. Preto nasledujúci kánon 743¹⁰², ktorý konkrétne spomína pôrodné babice a iných pomocníkom pri pôrodníckej činnosti, nariaďuje fará-

⁹⁹ KOUŘIL, Jaroslav. *Svätosti a svätostiny všeobecně a o svatém krstu zvláště*. Římskokatolická Cyrilometodějská bohoslovecká fakulta v Praze (Litoměřice), 1965, s. 127.

¹⁰⁰ MARC, Clément - GESTERMANN, Franciscus Xaver. *Institutiones morales Alphonsianae*. Tomus secundus. Lugduni – Lutetiae Parisiorum: Typis Emmanuelis Vitae 1927, s. 42.

¹⁰¹ KOUŘIL. *Svätosti a svätostiny všeobecně*, s. 128.

rom formovať týchto ľudí aj vo veci ako správne krstiť, aby v mimoriadnych situáciách vedeli riadnym a správnym spôsobom poskytnúť túto duchovnú službu.

Druhá hlava s názvom *O podmete krstu* rieši otázku kto môže byť pokrstený. V kánone 746¹⁰³ sa vymenúvajú niektoré konkrétne kázusy a spôsoby ich riešenia. Najprv sa uvádza zásadná norma, že nikto nesmie byť pokrstený v lone matky. Zásada má svoje korene v názore, že nikto sa nemôže narodiť duchovne, kým sa nenarodí telesne podľa slov Krista (porov. Jn 3, 5-7), najprv sa človek musí narodiť, aby sa mohol znovunarodiť, resp. znovuzrodiť (*prius est nasci quam renasci*)¹⁰⁴. Plod v lone matky je od okamihu počatia ľudskou bytosťou, a preto právo dovoľovalo udeľovať krst v lone matky na akejkoľvek dosiahnuteľnej časti tela dieťaťa v opodstatnených prípadoch nebezpečenstva smrti. Aj sv. Tomáš Akvinský odôvodňuje tento postoj tým, že deti v lone matky ešte nevyšli na denné svetlo tak, aby mohli viesť život spolu s inými ľuďmi a taktiež nemôžu podliehať ľudskej činnosti tak, aby od ľudí obdržali sviatosti k spásu, hoci nič nebráni tomu, aby mohli podliehať pôsobeniu Boha¹⁰⁵.

Ak by sa ukázala hlavička dieťaťa, tak je možné hneď na nej uskutočniť krst a to absolútne, bez nutnosti ho ešte opakovať. Ak by sa však ukázala nejaká iná časť tela, pokrstí sa podmiennečne, pričom ak dieťa pôrod prežije, je potrebné podmiennečne vykonať obrad krstu ešte raz, kvôli jednoznačnosti úkonu. Podľa sv. Tomáša Akvinského¹⁰⁶ sa pri krste polieva vodou hlava, pretože:

- je hlavnou časťou tela človeka, predovšetkým čo sa týka vonkajších údov;
- v hlave pracujú zmysly vonkajšie i vnútorné;
- v nej sa prejavuje pôvod živočíšneho života;
- prejavuje sa v nej sila duše človeka, ktorá sa krstom oslobodzuje od hriechov, ktorým podľahla;
- je symbolom osoby, zastupuje celé telo.

¹⁰² „Farár nech sa stará o to, aby sa veriaci, hlavne pôrodné babice, lekári a chirurgovia, pre prípad nutnosti presne naučili správny spôsob krstenia.“

¹⁰³ §1. Nikto nesmie byť pokrstený v materskom lone, dokiaľ je odôvodnená nádej, že môže byť pokrstený po pravidelnom pôrode.

§2. Ak sa ukáže hlavička dieťaťa a hrozí nebezpečenstvo smrti, pokrstí sa dieťa na hlave; ak vyviazne živé, nesmie sa neskôr znova pokrstiť podmiennečne.

§3. Ak sa ukáže iná časť tela dieťaťa, pokrstí sa na nej podmiennečne, ak hrozí nebezpečenstvo smrti; ak vyviazne živé, je nutné ho znova pokrstiť podmiennečne.

§4. Ak matka zomrie počas tehotenstva a ak je isté, že plod, vytiahnutý tými, ktorým to prísluší, je živý, pokrstí sa nepodmiennečne; ak je pochybnosť o tom, či žije, pokrstí sa podmiennečne.

§5. Ak bol plod pokrstený v materskom lone, musí byť po narodení znova pokrstený podmiennečne.

¹⁰⁴ MARC – GESTERMANN. *Institutiones morales Alphonsianae*, s. 45.

¹⁰⁵ STh III, q. 68, a. 11, ad 1.

¹⁰⁶ STh III, q. 66, a. 7, ad 3.

Aj sv. Tomáš Akvinský vo svojej Teologickej sume jasne definuje, že ak nehrozí smrť, treba s krstom počkať, kým dieťa neopustí lono svojej matky. Ak sa však život dieťaťa nachádza v nebezpečenstve smrti, najprv treba pokrstiť hlavu, pričom krst netreba opakovať, ak sa narodí živé. To isté však navrhuje urobiť s každou inou časťou tela, ktorá prvá opustí lono matky, keď hrozí riziko smrti. Ale pretože žiadna z týchto častí tela nereprezentuje človeka tak, ako hlava, odporúča kvôli pochybnostiam udeliť po narodení dieťaťu podmienený krst¹⁰⁷.

Ak by nastala smrť tehotnej alebo rodiacej ženy, komentáre ku kódexu z roku 1917 hovoria, že nastáva vážna povinnosť lásky – vyňať dieťa z lona zosnulej matky a aj proti vôli príbuzných sa postarať o večnú spásu dieťaťa a to udelením sviatosti krstu absolútne (ak je dieťa nažive). Ak smrť matky nastáva po šiestom mesiaci tehotenstva, tak povinnosť lásky nariaďuje aj snaha zachovať dieťa pre pozemský život. Ak však existuje morálna istota, že plod už nežije, resp. ak existuje minimálna nádej, že vyňatý plod bude živý (a pred dovŕšeným štvrtým mesiacom je táto nádej veľmi nízka), vtedy povinnosť vyňať plod z lona zosnulej matky nie je. Prax však ukazuje, že aj ten najslabší plod žije ešte niekoľko hodín po matkinej smrti, preto je potrebné zabezpečiť podmienky, aby sa zachoval pri živote a bolo mu možné udeliť sviatosť krstu. A v týchto podmienkach autori komentárov odporúčajú, aby radšej sa o krst postarala iná vhodná osoba, nie kňaz¹⁰⁸.

Ľudský plod je pri svojom počatí obdarený ľudskou dušou. A ako nie je dovolené živý ľudský plod zabiť, tak ho nemožno odvrhnúť bez udelenia sviatosti krstu, ktorá je nevyhnutná pre spásu. Preto sa kán. 747¹⁰⁹ venuje prípadom potratených detí. Interpretácia tohoto kánona vychádza z vtedajších medicínskych znalostí. Vedelo sa totiž, že dieťa je až do pôrodu zavnuté tromi rôznymi blanami. Vonkajšia blanu, nazývaná *decidua*, vzniká z nižšej časti matkinho lona, a preto podľa komentárov nie je možné s istotou tvrdiť, že je súčasťou tela dieťaťa. Druhé blany *amnion* a *chorion* sa vytvárajú z vajíčka, a preto ich možno považovať za súčasť novorodenca, avšak nie za jeho integrálnu časť, pretože sa blana pri pôrode odstraňuje. Preto nebolo možné platne pokrstiť dieťa, pokiaľ bolo zabalené v týchto blanách. Preto sa pri tejto situácii postupovalo tak, že sa odporúčalo dieťa krstiť ponorením do teplej vody, blany mali byť otvorené a dieťa sa malo pokrstiť podmiennečne (ak žiješ, ja ťa krstím). Nemá sa strácať

¹⁰⁷ STh III, q. 68, a. 11, ad 4.

¹⁰⁸ KOUŘIL. *Svätosti a svätostiny všeobecne*, s. 134.

¹⁰⁹ „Treba sa postarať o to, aby všetky potratené plody boli bez ohľadu na čas pôrodu pokrstené nepodmiennečne, ak je isté, že sú živé; ak je o tom pochybnosť, podmiennečne.“

čas skúmaním, či je plod živý. Stačí, ak plod, ktorý už nie je v matkinom lone, nie je v štádiu rozkladu. Ak je plod maličký a nie je ľahké rozoznať, či je živý alebo nie, treba ho pokrstiť, aj keď vykazuje nejaké známky smrti¹¹⁰.

K tomuto všetkému kódex z roku 1917 uvádza aj usmernenie, ako postupovať v prípade detí s rôznymi malformáciami. Kánon 748¹¹¹ reaguje na poznatky fyziológie a fetopatológie, ktoré rozlišujú *monstrum simplex* (výrazne deformovaný, malformovaný jedinec) a *monstra duplicia* (čiastočné zdvojenie rôznych častí tela z dôvodu nedokonalého rozdelenia plodového vajíčka). Súčasná medicína neoznačuje zrastenie dvoch jedincov pojmom *monstra duplicia*¹¹², pričom v čase vydania kódexu to tak bolo, a preto kánon zahŕňa aj ich pod tento spôsob postupovania.

Komentáre zdôrazňujú potrebu rozoznať, či sa jedná o človeka a taktiež, či je to jedna osoba alebo dve. Kánon je v tomto jednoznačný. Malformované dieťa zrodené zo ženy sa má pokrstiť: ak žije - absolútne, inak podmienne. Vidíme tu posun od vydania tridentského rituálu, ktorý zabraňoval krstiť plody nepripomínajúce človeka. Profesor Kouřil vyvracia domnienku, že zrúdné plody sú dôsledkom preniknutia spermii zvierat do lona ženy a vyhlasuje ju za prekonanú. Pripája ku kánonu komentár, že ak plod má dve hlavy a dve prsia, ide o dve osoby, ktoré treba osobitne pokrstiť a to absolútne. Ak by však nastala vážna pochybnosť a nie je možné jednoznačne odlíšiť osoby, má sa podobne udeliť krst na obe časti, predstavujúce odlišenie osôb – avšak jeden krst absolútne a druhý podmienne. A dodáva, že aj vtedy sa má krst udeliť (a to aspoň podmienne), ak z matky vyšlo niečo, čo je bez hlavy a nepripomína človeka¹¹³.

V texte týchto kánonov vidíme výraznú humanizáciu pravidiel na udeľovanie krstu v nebezpečenstve smrti alebo v rôznych nejasných situáciách. Už sa nepokrstené plody nepochováajú mimo posvätného priestoru cintorína a krst sa udeľuje všetkým plodom, ktoré vychádzajú z lona ženy, pretože z lona človeka nemôže pochádzať iné než človek a každý človek, aj malformovaný, má svoju dôstojnosť, ktorú mu nemožno odobrať len kvôli jeho vzhľadu, a má nesmrteľnú dušu, ktorej je potrebné zabezpečiť večnú spásu.

Starý kódex prináša ešte jeden kánon, ktorý nájdeme uvedený a zdôraznený už v Rímskom katechizme: kán. 768: „Následkom krstu vstupuje len krstiteľ a krstný rodič

¹¹⁰ KOUŘIL. *Svätosti a svätostiny všeobecne*, s. 135.

¹¹¹ „Zrúdné a znetvorené plody sa vždy pokrstia aspoň podmienne; avšak v pochybnosti, či ide o jedného človeka alebo o viac ľudí, pokrstí sa jeden nepodmienne, ostatní podmienne.“

¹¹² JEŽOVÁ, Marta – FEIT, Josef a ďalší. *Fetopatologie a vývojová patologie embrya a plodu* [2022-04-28]. <https://atlases.muni.cz/atlases/feto/atl_cz/monstradupl.html>.

¹¹³ KOUŘIL. *Svätosti a svätostiny všeobecne*, s. 135.

(kmotor) do duchovného príbuzenstva s pokrsteným“. Tento kánon vychádza práve z vedomia, že krst je duchovným narodením, a tak sa osoba, ktorá krstí, a teda rodí človeka pre Krista, stáva jeho duchovným otcom (porov. 1 Kor 4,14-15). Na základe toho sa v minulosti v niektorých oblastiach Slovenska pôrodné babice stávali rovno aj kmotrami (krstnými matkami) a na území Poľska a Bieloruska aj bez kmotrovstva vznikala medzi pôrodnou babicom a rodinou dieťaťa vzťah pokrvstva, ktorý pretrval aj po období šestonedelia a babica niekedy takto nazývala deti, ktorým pomohla na svet svojimi vnukmi¹¹⁴.

2.5. Príhovor pápeža Pia XII. k pôrodným asistentkám

Postoj Cirkvi voči službe pôrodných asistentiek vyjadril aj pápež Pius XII., keď 29. októbra 1951 predniesol príhovor¹¹⁵ účastníčkam kongresu talianskej jednoty pôrodných asistentiek. V ňom veľmi decentne a konkrétne spája praktickú úlohu pôrodných asistentiek, o ktorej sme už hovorili vyššie, ale nezostáva len pri nej. Vyzdvihuje duchovnú a kresťanskú dôležitosť poslania tejto profesie a definoval podmienky plodného apoštolátu pôrodných asistentiek.

Viacrát zdôrazňuje túto dôležitú úlohu byť apoštolkami aj v tejto činnosti. Pápež s veľkou starostlivosťou zhrňuje aj základnú náuku Cirkvi, týkajúcu sa bioetických otázok spojených s manželstvom a pôrodom, pretože si je jasne vedomý, že práve pôrodné asistentky sú osobami v prvej línii, na ktoré sa ženy obracajú s prosbou o radu v rozmanitých problémoch a otázkach týkajúcich sa manželského života. A Pius XII. zdôrazňuje, že majú túto náuku poznať, aby mohli ako apoštolky podať jasnú informáciu, ale aj zaujať jasné a rízne stanovisko.

Obsah tohto pápežovho príhovoru by sme mohli zhrnúť do nasledujúcich bodov:

1. všeobecná charakteristika činnosti pôrodných asistentiek;
2. úlohy ich apoštolátu;
3. ochrana života a rodiny;
4. udeľovanie krstu v nebezpečenstve smrti.

¹¹⁴ BEŇUŠKOVÁ. Profesia pôrodných báb v kultúrohistorickom kontexte, s. 209.

¹¹⁵ PIUS XII. Allocutiones iis quae interfuerunt Conventui Unionis Catholicae Italicae inter Ostetricas Romae habito. *Acta Apostolicae Sedis*, 1951, roč. 43, vol. 18, s. 835-854.

2.5.1. Všeobecná charakteristika činnosti pôrodných asistentiek

Hneď na úvod pápež definuje predmet a veľkosť ich práce, ktoré spočívajú v tomto: „Starostlivo bdieť nad tou tajuplnou a mlčiacou kolískou, v ktorej Boh dáva nesmrteľnú dušu zárodkom uloženým tam rodičmi, udeľovať vašu opateru matke a pripravovať šťastné narodenie dieťaťa, ktoré matka nosí v sebe. Keď sa zamyslíme nad touto predivnou spoluprácou rodičov, Boha a prírody, vďaka ktorej prichádza na svet nová osoba človečika, stvorená na Boží obraz a jeho podobu (Gn 1, 26-27), ako by bolo možné neoceniť tú veľkú spoluprácu, ktorú vy, pôrodné asistentky, prinášate k tomuto dielu?“

Pápež ďalej poznamenáva, že každý, kto sa približuje ku kolíske rodiaceho sa života a pracuje pri nej, je povinný poznať poriadok, ktorý má byť z Božej vôle zachovaný a zákony, ktoré ten poriadok riadia. Vysvetľuje to, keď opisuje ako vyzerá spolupráca pri zrode nového života: „Príroda dáva človeku k dispozícii všetky zret'azenia príčin, z ktorých spolupôsobenia vznikne nový ľudský život; je úlohou človeka, dať do pohybu pôsobenie týchto síl a príčin, a prírode náleží celé ďalšie pôsobenie a jeho dokončenie. Keď človek splní svoju úlohu a uvedie do pohybu úžasný vývoj života, jeho povinnosťou je rešpektovať priebeh tohto rozvoja. Nie je mu dovolené zastaviť dielo prírody alebo zabrániť jeho prirodzenému vývoju. Účasť prírody a človeka sú teda výrazne vymedzené“.

Pius XII. sa v ďalšej časti zameriava na dôveru, ktorú ľudia voči týmto asistentkám majú a tá je založená na tom, že ľudia sú presvedčení o odbornosti asistentiek, že vedia, čo potrebujú matky i deti a vedia, kde sú najväčšie riziká, ktoré pomáhajú prenášať. Ale čo im pápež zvlášť kladie na srdce je to, aby samotná ich osoba vzbudzovala dôveru, ktorá nesmie byť sklamaná, a preto im pripomína, že majú záväzok, čo najviac sa vo svojom odbore zdokonaľovať po odbornej stránke a vystúpiť až na vrchol špeciálnej pôrodníckej vedy: „Vaša profesionálna odbornosť je požiadavkou a formou vášho apoštolátu. K priaznivému úsudku, ktorý získate svojimi zásluhami, sa pridá o-
podstatnené presvedčenie, že kresťanstvo vôbec nie je prekážkou k profesionálnemu vykonávaniu svojho zamestnania, je pohnútkou k práci a zárukou jej dokonalosti. Aký veľký môže byť morálny vplyv pracovných činností, vplyv človeka na človeka, ak sa naša práca v zamestnaní postaví na dvoch základoch: pravý humanizmus a pravé kresťanstvo“. Teda vysoká odbornosť spojená s vernosťou pravým kresťanským hodnotám a učeniu Cirkvi (s ochotou povedať rázne *nie* na rôzne nerozumné a nemorálne návrhy,

ponuky alebo požiadavky) je prvým spôsobom, ako môžu podľa pápeža pôrodné asistentky vykonávať svoj apoštolát vo svojej činnosti.

2.5.2. Úlohy apoštolátu pôrodných asistentiek

Podľa pápežovho vyjadrenia je nutné získať svet na našu stranu trojakým svedectvom: rozumu, faktov, srdca, pričom povzbudzuje svoje poslucháčky, že ich zamestnanie ponúka priestor na toto trojaké svedectvo a zdôrazňuje, že je to dokonca povinnosť tejto ich práce. A zvlášť im kladie na srdce apoštolát ochrany ľudského života.

Jednu z ich úloh pápež vidí takto: „Najdôležitejším predmetom vášho apoštolátu bude konať tak, aby ste udržali, rozvinuli, vzbudili u žien zmysel pre materstvo a zamilovanie plnenia materstva“. S tým je spojená úloha prijímať deti a nebáť sa ich: „Čo je horšie, ľudia sa boja detí. A ako v takých podmienkach sa môže objaviť pripravenosť prijať materstvo? Práve tu má váš apoštolát rozvinúť skutočnú činnosť. A začne sa tým, že nebudete spolupracovať so žiadnym nemorálnym skutkom. Splnenie týchto nemorálnych požiadaviek by bolo ponížením vašej odbornosti a profesionality, stali by ste sa spoluvinníkmi nemorálnych činov. Bolo by to zvrhnutie vášho apoštolátu. Vaša práca vás zaväzuje k jasnému poznaniu Božích zákonov, aby ste iných učili rešpektovať Božie zákony a prikázania“.

2.5.3. Ochrana života a rodiny

V texte svojho príhovoru Pius XII. vyjasňuje princípy ochrany života a to aj v prípade, že ide o človeka, ktorý by mal nejaké poškodenie. Podáva asistentkám v krátkosti jasné dôvody na ochranu každého života a zdôrazňuje, že nikto nemá právo pripraviť nenarodeného človeka o život, pretože „ponad všetkými ľudskými zákonmi, ponad všetkými nariadeniami vznáša sa nenarušiteľný zákon Boží“, ktorý je nevyhnutné rešpektovať a zachovávať aj v úlohe pôrodnej asistentky. A to majú robiť nielen osobnou činnosťou a odmietaním potratov, ale majú aj učiť ľudí o hodnote života a o úcte k ľudskému životu, majú brániť bezbranný život a zdôrazňuje: „Táto úloha obraňovať život sa pred vás postaví ako vec najnutnejšia a najnaliehavejšia. Nebude to však najušľachtilejšia a najdôležitejšia súčasť vašej misie, lebo vaše poslanie nie je iba negatívne a pasívne! Vaša práca je predovšetkým konštruktívna, je to snaha o rozvoj života, budovanie života a posilňovanie života. Ste tu pre život!“

V netypicky dlhom prejave pápež sústreďuje svoju pozornosť na otázky potratu, sterilizácie, využívania plodných a neplodných dní i na úmyselné bránenie manželské-

mu aktu, pričom odpovede čerpá z cieľa, ktorý manželský zväzok má dosahovať a naplňovať. V celej tejto problematike vidí dôležité miesto pre apoštolát a osvetu, ktorú majú robiť práve kresťanské pôrodné asistentky.

Na záver príhovoru sa Kristov námestník zamýšľa nad obranou manželstva. A aj v tejto rovine vidí dôležitosť práce a apoštolátu pôrodných asistentiek, keď píše slovami veľmi aktuálne aj pre súčasnosť: „Služba v obrane dôstojnosti kresťanského manželstva a dôstojnosti manželov je v našich časoch osobitne veľkou povinnosťou poslania vašej profesie“.

2.5.4. Udeľovanie krstu v nebezpečenstve smrti

Rímsky biskup si je vedomý toho, že v tejto oblasti môžu nastávať aj rizikové situácie, pri ktorých hrozí dieťaťu smrť, a preto povzbudzuje pôrodné asistentky, aby pamätali aj na to a bezodkladne v takýchto prípadoch udeľovali deťom sviatosť krstu: „Ak sa to, čo sme doteraz povedali, týkalo ochrany a starostlivosti o prirodzený život, musí to platiť ešte viac pre nadprirodzený život, ktorý novorodenec prijíma krstom. V súčasnosti neexistuje žiadny iný spôsob sprostredkovania tohto života dieťaťu, ktoré ešte nedosiahlo užívania rozumu. A napriek tomu je stav milosti v okamihu smrti absolútne nevyhnutný k spásu. Bez milosti nie je možné dosiahnuť večné šťastie, dosiahnuť blažené videnie Boha. Dospelému človeku môže stačiť v hodine smrti jeden akt lásky (ak nemá možnosť prijať sväté sviatosti), aby získal milosť posväcujúcu a doplnil chýbajúcu dokonalosť vyplývajúcu zo svätého krstu. Pre nenarodené dieťa alebo pre novorodenca táto cesta nie je možná. Ak uvážime, že láska k blížnemu vyžaduje, aby sme mu v prípade potreby pomáhali a táto povinnosť je o to závažnejšia a naliehavšia, o koľko väčšie je dobro, ktoré sa môže získať, alebo zlo, ktorému sa možno vyhnúť, a o koľko menej sú ľudia v núdzi schopní pomôcť si a zachrániť sa sami, potom je ľahké pochopiť, aký veľký význam má krst dieťaťa, ktoré je vo vážnom nebezpečenstve alebo čelí istej smrti. Táto povinnosť nepochybne zaväzuje v prvom rade rodičov dieťaťa. No vyskytnú sa naliehavé prípady, keď nemožno strácať čas alebo nie je možné hneď zavolať kňaza. Vtedy aj vám náleží vznešená povinnosť udelenia svätého krstu. Preto na to nezabúdajte a udeľujte svätý krst s veľkou ochotou a láskou a tým spôsobom aktívne vykonávajte apoštolát svojej profesie. Nech sú pre vás potešením a povzbudením slová Pána Ježiša: „Blahoslavení milosrdní, lebo oni dosiahnu milosrdenstvo“ (Mt 5,7). Či môže byť väčšie a krajšie milosrdenstvo, než zaistiť dieťaťu možnosť vstúpiť do večného šťastia vo chvíli prekročenia prahu smrti?!“

2.5.5. Zhrnutie listu

Celý text príhovoru vyjadruje a predstavuje vysoké nároky, ktoré pápež dáva ženám tejto profesie. Doteraz sme na činnosť pôrodných babíc alebo pôrodných asistentiek pozerali výlučne technickým uhlom pohľadu, že sa jedná o činnosť, výlučne určenú k praktickej pomoci pri pôrode a pri starostlivosti o rodičku a dieťa po jeho narodení. Pápež spája činnosť pôrodných asistentiek s duchovným a apoštolským rozmerom. Vidí v činnosti týchto osôb perfektnú možnosť prakticky a efektívne ohlasovať evanjelium, šíriť a chrániť kresťanskú morálku týkajúcu života, manželstva a rodiny. Zdôrazňuje a pripomína aj rituálnu úlohu vyplývajúcu z lásky a to udeľovať deťom krst. S takýmto pohľadom sme sa v dejinách vývoja profesie pôrodnej babice v oficiálnych vyjadreniach Cirkvi nestretli. Takúto úlohu, akú im prezentoval pápež Pius XII., asi nemal nikto v spojení s touto činnosťou.

Príhovor Pia XII. predstavuje teda aj jedinečný formačný dokument, ktorý pôrodné asistentky formuje k zodpovednému kresťanskému postoju pri vykonávaní svojej úlohy. Sám na úvod poznamenáva, že v každom zamestnaní budeme natoľko robiť kvalitne svoju činnosť, ktorá sa od nás očakáva, nakoľko budeme poznať cieľ a teda účel našej činnosti. Preto pápež sa veľmi podrobne rozpísal o úlohách a celi pôrodných asistentiek, aby im pomohol odkryť tento ich apoštolský a duchovný rozmer poslania ich profesie. Táto činnosť prestáva byť výlučnou zdravotníckou profesiou, ale začína byť skvelou príležitosťou pre apoštolskú a misijnú činnosť členov Cirkvi. A týmto pápež propagoval úsilie Katolíckej akcie o väčšie zaangažovanie laikov v pastoračných a apoštolských aktivitách života Cirkvi, čo o niekoľko desaťročí neskôr slávnostne deklaroval Druhý vatikánsky koncil. U tohto pápeža to však nie je novinka, lebo podobné myšlienky už predtým uverejnil vo svojej encyklike *Mystici corporis* z 29. júna 1943. Laik prestal byť pasívnym členom Cirkvi a stáva sa kľúčovým prvkom evanjelizácie. V jednej časti prejavu rázne vyhlasuje: „Je to vaša úloha a nie kňaza, poučovať o týchto veciach manželov, či už súkromne alebo publikáciami, hovoriť o biologickej a technickej stránke tejto teórie. No nedajte sa však vtiahnuť do propagandy, ktorá nebude ani spravodlivá ani správna. Ale aj v tejto veci si váš apoštolát vyžaduje, ako od žien a kresťaniek, aby ste poznali morálne zásady, ktoré sa viažu k aplikácii tejto teórie a aby ste vedeli tieto zásady brániť. A tu je kompetentnou jedine Cirkvi!“

Na záver pápež zhodnocuje: „Vaša práca otvára pred vami široké pole pre apoštolát v rôznych oblastiach. Pred vami je apoštolovanie nie len slovami, ale tiež apoštolát činnosti a sprevádzania! Tento apoštolát budete môcť vykonávať jedine vtedy,

keď samé budete dôkladne poznať cieľ vášho poslania, prostriedky k jeho získaniu, ak budete mať silnú a rozhodnú vôľu, vybudovanú na hlbokom náboženskom presvedčení, inšpirovanom a posilnenom vierou a kresťanskou láskou“.

Záver

Remeslo pôrodných babíc je súčasťou ľudskej histórie. Starobylé civilizácie zachovávali skúsenosti a informácie o tom, ako rodiť a zo starovekého Egypta už máme zmienky o existencii žien, ktoré vykonávajú túto činnosť ako samostatné a veľmi vážené remeslo. V mnohých kultúrach bola činnosť pôrodných babíc spojená s rituálnou a náboženskou úlohou spojenou so vzývaním božstiev, ktoré mali zabezpečiť dobrý život novorodenca.

V obdobiach rozvoja medicíny výrazne klesal rituálny rozmer tejto činnosti, pretože rozum a veda vzbudzovali väčšiu dôveru ľudí. Cirkev však od 16. storočia intenzívnejšie venovala svoju pozornosť pôrodným babiciam a vo svojich normatívnych ustanoveniach detailne popisovala spôsob udeľovania krstu deťom v nebezpečenstve smrti, ktorá hrozila kvôli chýbajúcej hygiene a nízkej úrovni medicínskych znalostí babíc. Zároveň z týchto cirkevných ustanovení vychádzali aj štátne nariadenia, ktoré regulovali činnosť babíc, predovšetkým v snahe zabezpečiť vyššiu úroveň medicínskej pomoci rodiacim ženám v časoch, keď dostupnosť kvalifikovaného odborníka nebola samozrejmosťou.

Z predkladanej práce vyplynulo, že spoločnosť a Cirkev stále venovali pozornosť tejto činnosti. Duchovný, náboženský a rituálny rozmer pôrodnej asistencie bol prítomný vo väčšej alebo menšej miere v tejto činnosti neustále. Rovnako je preukázateľné, že aj samotné usmernenia, týkajúce sa udeľovania krstu deťom v nebezpečenstve smrti, si prešli istým vývojom, ktorý odzrkadľuje stav medicínskych poznatkov v pôrodníctve. Evidentná je postupná humanizácia v prístupe k narodeným plodom.

Detailné opisy jednotlivých kázusov v jednotlivých inštrukciách sú príkladom veľkej viery v nevyhnutnosť krstu pre spásu a zároveň poukazujú na horlivú snahu Cirkvi hľadať všetky možné spôsoby, ako udeliť novorodencom sviatosť znovuzrodenia, a tak im zabezpečiť večnú spásu.

Z predložených informácií vyplynulo množstvo ďalších otázok a impulzov, ktorým by sme sa chceli venovať v ďalšej časti nášho doktorandského štúdia a práce.

Tézy k ďalšej práci

I. V textoch Svätého písma nachádzame množstvo metafor, ktorými sa opisuje vzťah Boha k svojmu vyvolenému ľudu. Sú to metafory otca, ženícha a iné mužské vlastnosti, ktorými sa chce vyjadriť pevná starostlivosť Boha o dobro vyvoleného ľudu. Opisy však ponúkajú aj mnoho ženských vlastností, ktoré definujú prístup Boha k ľuďom ako napr. nežnosť, vernosť, materinská láska a podobne. Názor, že metafora v žalme 22, v ktorej sa Božia činnosť spája s činnosťou pôrodnej babice, môžeme nazvať ďalším možným ženským atribútom popisujúcim vlastnosti Boha Izraela. Skúmanie tejto metafory a jej použitia v texte žalmu môže byť ďalším dôkazom o vysokom postavení babickej činnosti v živote Izraela a môže byť prínosom pre chápanie významu žalmu 22. Väčšina literatúry k tejto téme predstavuje feministický pohľad na danú problematiku. Našou snahou je preskúmať tento názor v rámci Tradície katolíckej Cirkvi a zistiť možnosť obohatenia témy výskumom a názormi uvedených autorov.

Výber literatúry k téme:

DAY, Linda – PRESSLER, Carolyn (ed). *Engaging the Bible in a Gendered World. An Introduction to Feminist Biblical Interpretation in Honor of Katherine Doob Sakenfeld*, Louisville&London: Westminster John Knox Press, 2006.

GREY, Mary. *Introducing Feminist Images of God*. Sheffield: Sheffield Academy Press, 2001.

JOHNSON, Elisabeth A. *She Who Is: The Mystery of God in Feminist Theological Discourse*. New York: Crossroad, 1992.

KWOK, Pui-lan. *Asian Feminist Theology*. Sheffield: Sheffield Academy Press, 2001.

ODUYOYE, Mercy Amba. *African Feminist Theology*. Sheffield: Sheffield Academy Press, 2001.

SCHÜSSLER, Fiorenza, Elizabeth (ed.). *The Power of Naming: A Concilium Reader in Feminist Liberation Theology*. Maryknoll, New York: Orbis, 1996.

TRIBBLE, Philis. *God and the Rhetoric of sexuality*. Philadelphia: Fortress, 1978.

WIJK-BOSS, Johanna W.H. Van. *Reimagining God: The Case for Scriptural Diversity*. Louisville KY: Westminster John Knox, 1995.

II. Kráľovské nariadenia, vydávané samou kráľovnou Máriou Teréziou ako aj iným štátnymi úradmi mali za cieľ skvalitnenie služby pôrodných babíc, aby sa čo najviac zamedzilo riziko úmrtí rodičiek i ich detí. Mnohí autori preto písali učebnice, ktorými ponúkali kvalitné a odborné medicínske informácie pre babice s úmyslom čo najviac zvýšiť profesionálnu úroveň pôrodnickej služby, ktorú vykonávali. Skúmanie tejto témy ukáže nakoľko autori venovali pozornosť aj udeľovaniu krstu, aké úkony od babíc v tejto oblasti požadovali a ako boli kráľovské nariadenia (týkajúce sa krstu) uplatňované v praxi. Preto by sme sa zamerali na najvýznamnejšie príručky vydávané pre pôrodné babice na území Čiech, Moravy a Slovenska. Mnohí autori, opisujúci tieto príručky ich spomínajú, ale málokto ich skutočne mali v rukách. Touto časťou práce by sme skúsili overiť mieru recepcie a aplikácie kráľovských a cirkevných nariadení v týchto textoch a mieru duchovného rozmeru činnosti pôrodných asistentiek v danom období.

Výber literatúry k téme:

DOMBY, Samuel. *Bábamesterség, melly irattatott kérdésekben és feleletekben foglaltatott a t. ns. Borsód vármegyeyi bábáknak hasznokra*. Pozsony: 1772.

STEIDELE, Raphael Johann. *Lehrbuch von der Hebammenkunst*. Wien: 1784.

JUNGMANN, Antonín Jan. *Umění babické k užitku ženám při porodu obsluhujícím vydané*. Praha: Jan Herl, 1814.

MOŠNER, František Ján. *Babictwj, čili, Uměnj porodnické*. W Olomauci: Aloizyus Škarnicl, 1837.

STRENG, Jan. *Učebná kniha o porodnictví pro babičky*. 2., opr. vyd. V Praze: J. Streng, 1870.

AMBRO, Ján. *Knih o porodníctve pre baby*. 1. vyd.. Skalica: Fr. X. Škarnicl, 1873.

VYŠÍN, Vojtěch. *Babictví: učebná kniha o porodnictví pro báby porodní*. V Olomouci: Knížecí arcibiskupská knih. kamenotiskárna, 1888.

III. V tejto práci sa nevenujeme dokumentom Cirkvi, ktoré popisovali možnosti udeľovania krstu v kresťanskej antike alebo v stredoveku. Chceli by sme sa v ďalšej časti nášho výskumu zamerať na tieto dokumenty a postoje Cirkvi pri udeľovaní tejto základnej sviatosti. Preskúmať *Ordines Romani* a iné pramene liturgie ako aj rozhodnutia koncilov a miestnych synod. Taktiež v dielach stredovekých scholastických teológov (napr. sv. Albert Veľký, sv. Tomáš Akvinský) nachádzame odporúčania na riešenie rôznych kázusov, týkajúcich sa udeľovania krstu pri komplikovaných pôrodoch. Ďalší výskum uvedených textov v rámci našej témy, môže ponúknuť širší pohľad na problematiku, ako sa vyvíjala prax Cirkvi pri udeľovaní krstu v mimoriadnych okolnostiach nebezpečenstva smrti detí pri pôrode.

Až Tridentský koncil priniesol jednotnú fomulu udeľovania sviatostí vydaním Rímskeho rituálu, hoci nebol striktno predpísaný, ponechala sa sloboda provinciálnych rituálov. Preto by sme v ďalšej časti skúmali aplikáciu týchto noriem partikulárnych rituáloch ako aj v knihách morálnej teológie, ktoré popisujú kanonickú a pastoračnú prax udeľovania krstu v nebezpečenstve smrti malých detí pri pôrode. Zároveň by sme v práci porovnali, nakoľko cirkevné dokumenty ovplyvnili civilné predpisy v normách o pôrodných babiciach a o spôsobe udeľovania krstu.

Rovnako si v rámci tejto časti za predmet výskumu vezmeme zvlášť *Instructio obstetricum* z Jágerského rituálu z roku 1814, ktorý bol platný pre celú provinciu Jágerského arcibiskupstva. Táto inštrukcia je zaujímavá z viacerých príčin, minimálne preto, že na celom území súčasného Slovenska je to jediná takáto inštrukcia oficiálne vydaná predstaviteľom Katolíckej Cirkvi a uverejnená ako súčasť partikulárneho Rituálu.

Výber literatúry k téme:

CHLÁDEK, Jiljí. *Počátkové opatrnosti pastýřské, neb krátká naučení jakby sa pastýřové duchovní v povolání svém chovati měli*. Praha: 1780.

GIFTSCHÜTZ, Franz. *Počátkové k veřejnému v cí.s. král. zemích předeepsanému vykládání pastýřské theologie 1-2*. Praha: 1790.

SCHILLING, Bruno – SINTENIS, Carl Friedrich Ferdinand. *Das Corpus iuris canonici in seinen wichtigsten und anwendbarsten Theilen, Vol. 1*. Leipzig: Carl Focke, 1834.

SCHILLING, Bruno – SINTENIS, Carl Friedrich Ferdinand. *Das Corpus iuris canonici in seinen wichtigsten und anwendbarsten Theilen, Vol. 2*. Leipzig: Carl Focke, 1837.

SKOČDOPOLE, Antonín. *Průručná kniha bohosloví pastýřského*. České Budějovice: 1874.

TÝŽ. *Průručná kniha bohosloví pastýřského*. Praha: 1891.

PAULY, Jan. *Právní rádce pro duchovní správu v Čechách, na Moravě a ve Slezku*. Praha: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna V. Kotrba, 1902.

MARC, Clément - GESTERMANN, Franciscus Xaver. *Institutiones morales Alphonsianae*. Tomus secundus. Typis Emmanuelis Vitae, 1927.

RADÓ, Polykarpus. *Enchiridion liturgicum*. Romae-Friburgi Brisg.- Barcinone: Herder, 1961.

ČIŽMÁR, Marián. *Pásli zverené im stádo. Košickí biskupi v rokoch 1804-2004*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2006

HORVÁTH, Pavel. *Anton Bernolák (1762-1813). Pôvod a osudy jeho rodiny. Život a dielo*. Sereď: Bernolákovská spoločnosť a Matica slovenská, 1998.

ČIŽMÁR, Marián. *Andrej Szabó (1738-1819) prvý košický biskup*. Humenné: LiRea 2014.

Časopis katolíckeho duchovenstva. Praha: Karel Vinařický, 1860-1949.

Ďalšie odborné dobové časopisy

IV. Po preskúmaní cirkevného i štátneho vývoja ustanovení týkajúcich sa krstov v nebezpečenstve smrti hlavne so zreteľom na činnosť pôrodných babíc, našou ďalšou úlohou bude preskúmanie súčasných dokumentov Cirkvi (od Druhého vatikánskeho koncilu podnes) a zvlášť textov, usmerňujúcich udeľovanie sviatosti krstu v nebezpečenstve smrti, zvlášť deťom pri pôrodoch. Porovnáme súčasné normy s tými predchádzajúcimi a posnažíme sa zistiť príčiny možných rozdielov a zmenu doktrinálnych i pastoračných dôrazov. K tomu budeme potrebovať najprv preskúmať Kódex kánonického práva z roku 1983 a súčasný Rímsky rituál. Pri skúmaní súčasného kódexu budú rozhodujúce nielen komentáre k interpretácii kánonov, ale aj výsledky komisií, ktoré pracovali na tvorbe súčasného kódexu.

Okrem toho by sme preskúmali súčasnú prax udeľovania krstu pri kritických pôrodoch u nás i v zahraničí a na základe štúdia odbornej literatúry a osobného rozhovoru s odborníkmi z medicínskych oblastí gynekológie, pôrodníctva a neonatológie by sme zistili aktuálne potreby a problémy kresťanských pôrodníkov v oblasti udeľo-

vania sviatosti krstu v rizikových situáciách, pri ktorých je v ohrození život dieťaťa. Porovnávajúc výsledky nášho skúmania historických inštrukcií, aktuálne platných noriem a reálnych potrieb súčasných zdravotníkov v tejto sviatostnej oblasti by sme sa pokúsili zhodnotiť možnosti aktuálnej aplikácie uvedených zistení v súčasných podmienkach vytvorením praktického návodu pre zdravotníkov na udeľovanie krstu v nebezpečenstve smrti detí pri pôrodoch.

Výber literatúry k téme:

Kódex kanonického práva. Konferencia biskupov Slovenska, Bratislava 1996,

Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscenda: *Communicationes*.

CAPAROS, Ernest - THERIAULT, Michel - HORN, Jean (ed.). *Code of Canon Law Annotated*. Quebec: Librairie Wilson and Lafleur inc., 2020.

THE CANON LAW SOCIETY OF GREAT BRITAIN AND IRELAND. *The Canon Law Letter and Spirit*. London: Geoffrey Chapman, 1995.

Obrad uvedenia do kresťanského života. Spolok sv. Vojtecha, Trnava 1993

Obrady krstu detí a sobášne obrady podľa Rímskeho rituála. Spolok svätého Vojtecha, Bratislava 1976

NADOLSKI, Boguslaw: *Leksykon liturgii*. Pallotinum-Poznań 2006

FILO. *Posväcujúca úloha Cirkvi*. Bratislava, Kňazský seminár sv. Cyrila a Metoda 1994.

OPATRŇÝ, Aleš. *Pastorace svätostí*. Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2015.

Royal Academy of Medicine in Ireland. *Spiritual care in neonatology: analysis of emergency baptisms in an Irish neonatal unit over 15 years* [2021-04-04]. <<https://link.springer.com/article/10.1007/s11845-018-1894-y>> .

Zoznam použitých skratiek

cca – približne
CIC – Codex Iuris Canonici (Kódex kánonického práva)
č. - číslo
čl. - článok
ed. - editor
Ex – Kniha Exodus
gr. - grécky
Gn – Kniha Genezis
hebr. - hebrejský
kán. - kánon
KKC – Katechizmus Katolíckej Cirkvi
kol. - kolektív
1 Kor – Prvý list Korint'anom
Lk – Evanjelium podľa sv. Lukáša
LXX – Septuaginta
Mk – Evanjelium podľa sv. Marka
napr. - napríklad
n.l. - nášho letopočtu
p.n.l. - pred naším letopočtom
porov. - porovnaj
s. - strana
STh – Teologická suma sv. Tomáša Akvinského
stor. - storočie
sv. - svätý
lat. - latinský
Ž – žalm

Zoznam literatúry

Pramene

Acta Apostolicæ Sedis (1951).

Catechismus ex decreto Concilii Tridentini ad parochos Pii V. iussi editus. Lipsko: 1861.

Codex iuris canonici Pii X pontificis maximi iussu digestus Benedicti papae XV auctoritate promulgatus. Typis Polyglottis Vaticanis, 1930.

Dokumenty Tridentského koncilu. Praha: Krystal, 2015

Katechismus z nařízení sněmu Tridentského k pastýřům duchovním a z rozkazu Pia V. papeže římského na světlo vydany. Praha: Kníž. Arcib. Knihtiskárna, 1867.

Katechismus Katolíckej Cirkvi. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1998.

Rituale omnium lat. rit. diœcesium Slovacchiæ et Subcarpatorussicæ ad instar appendicis Ritualis romani. Ratisbonæ: Typis Friderici Pustet, 1937.

Sväté písmo starého i nového zákona. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2007.

Teologická suma svätého Tomáše Akvinského III. Olomouc: Krystal, 1937.

Sekundárna literatúra

BEŇUŠKOVÁ, Zuzana. Profesia pôrodných báb v kultúrnohistorickom kontexte. *Slovenský národopis* 1990, roč. 38, č. 1-2.

DAY, Linda – PRESSLER, Carolyn (ed). *Engaging the Bible in a Gendered World. An Introduction to Feminist Biblical Interpretation in Honor of Katherine Doob Sakenfeld*, Louisville&London: Westminster John Knox Press, 2006.

DOLEŽAL, Antonín. *Od babictví k porodnictví*. Praha: Karolinum, 2001.

DOSTÁLOVÁ, Růžena, - HOŠEK, Radislav. *Antická mystéria*. Praha: Vyšehrad, 1997.

DVORSKÝ, František (ed.). *Řád lékařský pro Království české z L. 1753*. V Praze: F. Dvorský, 1880.

FRENCH, Valerie. Midwives and Maternity Care in the Roman World. *Helios* 1986, roč. 12, č. 2.

GREGUŠOVÁ, Emília a kolektív (ed.). *Vybrané kapitoly zo starostlivosti o ženu*. Martin: Osveta, 1978

- HOLTZ-CARRIERE, Minnow. *Midwives* (3.4.2017) [2022-4-4].
< <https://womeninantity.wordpress.com/2017/04/03/midwives/>>.
- HOLINKOVÁ, Anna. *Historie vzdělávání porodních asistentek* [online]. Olomouc, 2017 [cit. 2022-04-07]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/ahelj2/>. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce doc. PaedDr. Marcela Musilová, Ph.D.
- CHOVANEC, Marián. *Sakramentológia I. (Náuka o sviatostiach)*. Nitra: Kňazský seminár sv. Gorazda v Nitre, 2012.
- JEŽOVÁ, Marta – FEIT, Josef a další. *Fetopatologie a vývojová patologie embrya a plodu* [2022-04-28]. <https://atlases.muni.cz/atlases/feto/atl_cz/monstradupl.html>.
- KISS, László. Taxa Posoniensis a jej význam pre pôrodnictvo. *Pediatrická prax* 2020, ročník 21, č. 2.
- KISS, László. Generale normativum in re sanitatis z roku 1770. *Pediatrická prax* 2020, roč. 21, č. 4.
- KOPÁČIKOVÁ, Mária. Prenatálna starostlivosť na Slovensku z pohľadu histórie. *Zdravotnícke štúdie. Odborný časopis fakulty zdravotníctva Katolíckej univerzity v Ružomberku* 2010, roč. 3, č. 2.
- KOUŘIL, Jaroslav. *Svätosti a svätostiny všeobecne a o svätém krstu zvláště*. Římskokatolická Cyrilometodějská bohoslovecká fakulta v Praze (Litoměřice), 1965.
- KUBÍN, Petr (ed.). *Legenda o bratru Hroznatovi = Vita fratris Hroznatae*. Překlad Petr Kubín a Václav Bok. Praha: Togga, 2017.
- LENDEROVÁ, Milena a kolektiv. *Ženy s kufříkem a nadějí. Porodní báby a asistentky v českých zemích od poloviny 19. do poloviny 20. století*. Praha: Karolinum, 2020.
- LINZBAUER, Franciscus. *Codex Sanitario-Medicinalis Hungariae II*. Budae: Typis Cæsareo-Regiae Scientiarum Universitatis, 1852.
Dostupné na: https://library.hungaricana.hu/hu/view/KlasszikusOrvosiKonyvek_314/?pg=0&layout=s.
- MARCINECHOVÁ, Zuzana. *Mýty a povery o tehotenstve, pôrode a šestonedelí* [online]. Brno: 2020 [cit. 2021-04-07]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/hcn1a/>. Bakalárska práca. Masarykova univerzita, Lekárska fakulta. Vedoucí práce Radka WILHELMOVÁ.
- MARC, Clément - GESTERMANN, Franciscus Xaver. *Institutiones morales Alphonsianae*. Tomus secundus. Lugduni – Lutetiae Parisiorum: Typis Emmanuelis Vitae, 1927.
- MEINDLSCHMIDOVÁ, Jitka. *Historie babičství, vzdělávání porodních asistentek*. [online]. Praha, 2007 [cit. 2022-4-5]. Dostupné z: https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/11281/DPTX_2006_2_11110_0_

100817_0_23122.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Diplomová práce. Univerzita Karlova, 1. lékařská fakulta, Ústav teorie a praxe ošetrovatelství. Vedoucí práce Mgr. Lenka Nováková.

PAULY, Jan. *Právní rádce pro duchovní správu v Čechách, na Moravě a ve Slezku*. Praha: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna V. Kotrba, 1902

PAVOL VI. *Laudis canticum*. In *Liturgia horarum iuxta ritum Romanum I*. Typis Polyglottis Vaticanis, 1974.

PLATÓN. *Theaitétos*. Praha: OIKOYMENH, 1995.

PLENK, Joseph Jakob. *Ansgagsgruende der Geburtshilfe*. Wien: 1781.

Dostupné na:

[https://books.google.cz/books?](https://books.google.cz/books?id=JoZXAAAACAAJ&printsec=frontcover&hl=sk&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false)

[id=JoZXAAAACAAJ&printsec=frontcover&hl=sk&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false](https://books.google.cz/books?id=JoZXAAAACAAJ&printsec=frontcover&hl=sk&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false).

PISTULKOVÁ, Michala. *Porody v průběhu staletí* [online]. Brno, 2012 [cit. 2022-04-07]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/lcjzpl/>. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Lékařská fakulta. Vedoucí práce Mgr. Blanka Trojanová, Ph.D.

RAHLFS, Alfred. *Septuaginta id est Vetus Testamentum Graece iuxta LXX interpretes*. Stuttgart: Privilegierte Württembergische Bibelanstalt, 1950.

RODRÍGUEZ, Pedro (ed.). *Catechismus Romanus*. Vatican-Pamplona, Libreria editrice Vaticana – Ediciones Universidad de Navarra, 1999.

ROSE, Charlotte. *Childbirth magic. Deciphering Bed Figurines from Ancient Egypt* [2022-4-1] <penn.museum/sites/expedition/childbirth-magic/>.

SODI, Manlio (ed.). *Rituale romanum: editio princeps (1614)*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 2004.

SODI, Manlio (ed.). *Rituale romanum: editio typica (1952)*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 2008.

TOWLER, Jean - BRAMALL, Joan: *Midwives in History and Society*. Londýn: Croom Helm, 1986.

TORKOŠ, Ján Justus. *Taxa pharmaceutica posoniensis cum instructionibus pharmacopoeorum, chirurgorum et obstetricum*. Posonii: 1745.

Dostupné na:

https://library.hungaricana.hu/hu/view/ORSZ_ORVO_Muzealis_24_Torkos_Taxa_pharmaceutica/?pg=0&layout=s.

TINKOVÁ, Daniela. *Tělo, věda, stát. Zrození porodnice v osvícenské Evropě*. Praha: Argo, 2010.

TIŇO, Jozef a kolektív. *Exodus*. Trnava: Dobrá kniha, 2013.

VAN TEIJLINGEN, Edwin – LOWIS, George - McCAFFERY, Peter – PORTER, Maureen (ed). *Midwifery and the Medicalization of Childbirth: Comparative Perspectives*. New York: Nova Science Publishers, Inc., 2000

ŽEŇUCH, Vavrinec. K problematike pôrodných babíc Užskej stolice v 18. storočí. *Studia Historica Nitriensia*, 2020, vol. 24, č.1.